

TENE Faalaaliiti SEVEI lɔɔzeigi

TENE Faalaaliiti ma zɛvei ɔa ga ɔima zɛvei ta. ɔima zɛvei naa ta ɔa ɛ ga Zɔbe nɔnɔi, ta TENEBU Nui nɔnɔi. Bɔɔɔzu ɔeni ga Salɔmɔn nɔnɔi (1:10; 10:1; 25:1), ɔima nu zɛbele golai Izelayele nui. ɔooɔ GALAGI ɔimalai veeni zea ye (1Ma 5:9-13). Kele ɔima nui taɔiligaa ti ɔeni ná, Izelayele ɔuɔui zu. Naati ti losu ɔeni sevei nii ɔee vai va (22:17; 24:23), Aguul ta Lemuwele ɔɔɔɔ (30:1; 31:1).

Kidafaawui ma ungi ta ɔima nuiti ta-ɔalagiti ti ɔeni ga «ɔimalai,» naa ɔa ga gaamai, nii koleai ga wooi ma mɔinmɔin: Faaɔaɔgai, kelegelegi, kisie vagɔi, faaɔweigi, nu zie vele vagɔi (1:1-5). ɔimalai nii ɔa ga zɛnvui zu ɔimalai, kalagi nu a zie la.

Niima zɛvei zu, ɔimalai nii ɔa lɛezu «tene faalaaliiti» su. Naa zeive su tago ga kebele felego, ti ziezɔ vɔɔma, ti da ɔɔɔ laavokɔɔ, ti da ɔɔɔ laazeeli, baa ti da ɔe ɔɔɔ laalɔɔma. Zekana faalaalii ma mɔinmɔin ge la, ɛ zo gaafwesɔ 10 ɛ li 31 zu. Kele tanisu, ma lotodai tanigaa zuɔoozave (ɛ zo gaafwesɔ 1 ɛ li 9; 31:10-31).

Tɔɔzeizuve nɔ ɔa sevei nii woo ɔiingi veai naa, nii ɛ ná-kala gooi pe unda: Solooge ga nu lua ɔooɔ GALAGI va (1:7; 3:7; 8:13; 9:10; 22:4; 31:30; naa ɔeɔalaiti). Naama ɔimalai ɔa losu eteai zu faiti kpein ba: Nubusɛiti ta-ɔɔfaamai, faazeikpasui, tɔnɔba vaiti, vulu vai, botigɛ vai, ta naa ɔeɔalaiti.

Baalobazu mɔungi zu (ɛ zo gaafwesɔ 1 ɛ li 9 zu), sevei ɔe nui ɔa ná-kalagi veezu, ege doun keeɔei

é ná-doun zunui gálasu (1:10; 2:1; 4:1; ta naa gɛgɛlalti), mazɔɔɔ vele gána Gooɔɔ GALAGI naati kalasu da, niiti é ti neai ve (3:12). Gimalai, pokɔɔɔgai nuɔusei ma (1:20; 8:1; 9:1), nii é zenvui ma gɛela wooi laazeelizu (3:16, 18, 22), é gɛ Titigi laalɔɔɔma (9:13), nii é nuiti tɛɛzu ga, é ti li kotoi gɛɛ vai ma, naama voogi ɔɔɔɔi gá é ga koloɔɔlo anzanui (2:15; gaagwɛsu 5). Mazɔɔɔ nui ɔɔɔɔ gimala la zea, keni é fali (2:3, 4). GALA ka a da fe (2:6), ná-Zenvui vɔ (1:23).

Sɛvei vaalobazuve velesiei (é zo gaagwɛsu 10 é li 31) gaa gá belazu ga anzanu vagɔi ná-fai, nii sulogai, Gimalai ma gítoosui (31:10-31).

Sɛvei lɔɔzeigi ta sɛve ungi

¹ Salɔmɔn é gɛni ga Davide ná-doun zunui, ta Izelayele masagi, naa ná-tene faalaaliiti:*

² Ti gɛ ungi gá ga ti nu gála ga gímalai, ti nu gɛvele
bɛtɛ,
é kpɔɔɔti gaagá, niiti ti woni ga kelegɛlegi.

³ Ti nui gála ga siɛ velei ná-eteai zu, kelegɛlegi vɔ,
é lelebo, é zɔle, é zoloo su.

⁴ Ti gí pagɔi ve naati zea, niiti ti la de faa mɔinmɔin
kwɛɛni,
ti faagwɛgi ta kidafaawui ve zunu loungoiti zea.

⁵ Gima nui woilo, toɔa ta ɔɔ ná-soofaalai va,
zɔi kelegɛlegai, naa gá ziɛ vele vagɔi zɔɔɔ.

⁶ Ta zoo ti tene faalaalii ma lɔɔɔfuzu vai tanigaani
kwɛɛ,
ta gíma nuiti daawooiti ma lɔɔɔfuzu vaiti poluveti.

* **1:1** Faalaali laaseigi, ta Salɔmɔn laaseigi ma vaa zu, wele sɛvei lɔɔzeizuve.

7 Gooḡo GALAGI ḡaazuluabai ḡa é ga faaḡwεgi
 loozeizube,[†]
 faaḡaḡaalala nui ḡa ḡa ḡimalai velevele ta kalagi.

Dama ga zunu louno nḡiti

8 Dòun zunu, woilo, è dama ga faaḡwεgi, è solḡosu
 è-ḡεε ya,

mina è-lee ná-tene gooiti da ḡoba.

9 Mazḡḡo ta ḡε ga masa bḡḡo pagḡi è unba,
 ta ḡε ga kḡbu ani vḡḡi è ḡbu.

10 Dòun zunu, ni faa nḡu ḡε nuiti ta pḡ, ti è ḡaazule,
 mina yeezei bu.

11 Ta ḡena ma: «Oile gi volu!

Ade li de nuiti tevesube maaḡoun, de ta vaa,
 de laale nui ta wu lein nḡ,[‡] anεε ni é la faa ḡaazani.

12 De ti-ma vului bḡle, eḡevelei ḡvεalaazu a ḡa ke
 la,

ti nεεle nεḡelein ga naati kevele, niiti ti yeizu kabai
 zu.

13 Ade ti-ḡḡli pagḡiti seḡe,
 de da-veleiti buulaave da.

14 Da ḡnḡ zḡḡosu gi vḡ,
 ada ḡosu wali bḡḡo ḡilagi ma ade pe!»

15 Dòun zunu, mina vile ti volu, è va zie ga ta-velei,
 maḡḡooza ta-velei va.

16 Mazḡḡo ti-ḡḡḡiti suvileve faa nḡu ḡεε vai zu,
 ti zuvileve namai vu zu.

17 Mazḡḡo toḡa ga fuun faa,
 wḡnii ḡa tumḡi ḡa, é ḡa zei tuḡḡo.

18 Kele tiya bḡḡi ḡa ti yaavai zeizu bḡḡo luḡḡo,

[†] 1:7 Wele veti: 9:10; 15:33; 31:30; Zḡḡ 28:28; Guy 111:10. [‡] 1:11
 lein nḡ: Bogε Eḡulu wooi zu ga: fuun nḡ, ḡaa fai un ge la ba.

tiya ɓɔɗɔi ti-yenvui ɗa ti balii laazu tuɗɔ.

¹⁹ Zekana naati gaabelazuwe la,
niiti ti ta-ɓetei wosu ga kakama vaiti su,
tɔnɔ nɔi ɗa ɗa sɔlɔɔ nui undaavili.

Gimalai ɗa toligi wosu ta teneɗi

²⁰ Gimalai ɗa kpeei loozu taazuwe peleiti su,
toɗa woɗɗulazu maaɓɔ bosuɓeti.

²¹ E toligi wo maaɓɔ bosuɓe,

é ná-keela wooi wo taa loawe, é ɗe:§

²² «Gimalala nuiti, wa ɗimalala vaiti neezu ɓe, eyesu
yeelɛ?

Neɗɗulasu nuiti, wo-yiimai ɗa ɗeezu ga neɗɗulasui,
eyesu yeelɛ?

Faɗaɗaɗaalala nuiti, wa yesu faaɗweɗi
wɔinzeɗeɗu, eyesu yeelɛ?

²³ A woilo nà-tene gooiti ma!

Wele nà nà-keleɗeɗe ve wo ya,
nà dàawooiti deɗe ga woye.

²⁴ Tɔɔzei gè wo lolini, wo ɗele,

tɔɔzei gè yeeleteni, nu nɔpe ge la ma wele woni,

²⁵ wo nà-tene gooiti kpein pilini ya,

wo la vaani nà-zelilomaiti bu,

²⁶ naa ɗa é ba, nà ɓalaagi, nà wo neɗe, siegi zu
maanɔɗɔi vaazu wo ɓɔ,

nà neɗɗula wo zu, siegi zu kidaaviligi zeelizu la wo
ma,

²⁷ siegi zu kidaaviligi vaazu la wo ɓɔ, eɗe fiile wolai,
siegi zu maanɔɗɔi zeelizu la wo ma, eɗe tangɔɔ

fiilei,

siegi zu koozuviligi ta kidaaviligi vaazu la wo ɓɔ.

§ **1:21** Faawo bo nuiti ti ɓena ze i taa loawe (31:23; Lut 4:11; Zɔɓ 29:7).

- 28 Naazu, ta wooḡula mà, gè la ti wooḡaavotega,
ta gàiize, ti la kàa.*
- 29 Toḡa ḡe ḡana, tɔɔzei ti faaḡwɛgi wɔinzeḡevɛ,
ti la yiimazeḡeni ga Ḡooḡo GALAGI ḡaazuluabai,
30 tɔɔzei ti la vaani nà-tɛnɛ gooiti bu,
ti laaḡɛɛluni ga nà-zelilomaiti,
31 ti zie velei ma lɔnɔgi ḡa a ḡe ga ti-ḡɔnɔgi,
ti bɔḡo lɛnɛ gooiti ta ḡe ga ti-laamianigi, eyɛsu mɔtai
ye.
- 32 Mazɔɔḡo ḡimalala nui ná-kakagi ḡa da paa,
faaḡaḡaalala nui ná-ziizoolɛlalai ga bɔḡo, naa ḡa a
da too ya.
- 33 Kɛɛ zɔi a woilo ḡoɔi ma, naa ḡa ze gaaneɛi zu,
é ná-eteai zie ziileigi zu, é la luaa maanɔḡoɔi va.»

2

Ḡimalai ḡa ga ani biingi dɔḡfuai

- 1 Dòun zunu, ni da dàawooiti sona,
ni da nà-deveiti makɛna è-yiimave,
2 ni da woilona ḡimalai ma,
è è-yii ve kelegelegi ya,
3 ungo, ni da wooḡulana faaḡaḡai ma,
ni da kelegelegi ḡaiziena,
4 ni da ḡaiziena ga walii ḡevele,
ni da daana ma kpɛ, è ḡaizie ga naavolo ḡevele,*
5 názu ḡa è Ḡooḡo GALAGI ḡaazuluabai ḡwɛɛsu da,
ḡa zoo è GALA kwɛɛ.
6 Mazɔɔḡo Ḡooḡo GALAGI ḡa a da ḡimalai ve,
daawooi ḡa a da faaḡwɛgi ta kelegelegi ve.
7 Toḡa undaanɛɛ vai makɛsu sɔle nuiti bɛ.

* **1:28** Wɛɛ ɔeti: Zel 11:11; Mis 3:4. * **2:4** Wɛɛ ɔeti: 3:14-16; 8:11; 16:16; Zɔḡ 28:12-19; Tɔn 7:11; 9:16-18.

Ege koofo zepengi, toga naati make, niiti ti ziezū telebodai zu.

⁸ Niiti ti ta-eteai ziezū ga soledai, toga bo naati ba. Niiti ti be ga woogefila nuiti, toga baa naati ta-velei maazu.

⁹ Da zoo è faiti zofozuga, telebodai, ta sole fai, ta faagaamai,

è pele vagoiti kpein kwee.

¹⁰ Mazobo gimalai ga va é zeì è-yiimave, faagwengi ga ge ga è yiima vaiti.

¹¹ Kidafaawui ga è make, kelegelegi ga baa è maazu,

¹² ga ti è unmo, ti è gula pele noiti su, ta nu noiti ta-yaava boeiti,

¹³ niiti ti gelezu gaama velei va, ti da zie ga pelei subidiai.

¹⁴ Ti-yiimai ga faa no ge vai, ti goozuneezu ga ti lo woya vai zu.

¹⁵ Ti zie veleitì maavegai, ta-veleitì suzeive.

¹⁶ Naazu, da gizo weenziè anzanui ná-tegai ma, é ga kologolo anzanui woo neenegiti ti da,[†]

¹⁷ nii keleai sinigi va, é geni zea ma niine yeei, é yeema ná-vulu minazefegi ma, nii é boni ná-GALAGI laaseigi zu.[‡]

¹⁸ Mazobo maalaavena saai vo pelei, ve ná ga seizuve,

sie velei ga liizu la govealaazu. §

¹⁹ Niiti kpein ti liizu po be, tagila kpala ge la galega ma volu, é va va,

[†] **2:16** Wele veti: 5:3, 20; 7:5. [‡] **2:17** Wele ve: Mal 2:14-16. **§ 2:18** Tati pelei tagili balaa ka ga nii: ná-pelei maalaavena ga saai vo pelei.

taɣɪla kpalaa ge la zɛnvu vɛlei ɣaa.

²⁰ Yiimazeɣe ga nu vagoiti siɛ vɛlei,
ziɛ ga telebo nuiti siɛ vɛlei.

²¹ Mazɔɔ sɔle nuiti ta zeɪ zooi* zu,
gaama nuiti ta ye zeini ná.

²² Kele nu joiti tɔɔ ɣa ɣula ná,
woovele nuiti ta ɣula ná va.

3

Nu ɣito GALA ba

¹ Doun zunu, mina yeema nà-kala gooiti ma,
make nà-deveiti ma è-yiimave.

² Mazɔɔ ta ta vili da-voloi liegoiti su, ta è-zii ma
ɣonagiti,
ti undaanɛi ve è ve.

³ Mina vala woogɛɣɪladai ma, ta gaamai,
ti ɣili ɣɔbu, è ti zɛve è-yiimave.

⁴ Naazu, da zaalai zɔɔ GALA ta nuɓuseiti zea,
è loɣɔ vagoi zɔɔ, è leve ga ɣima nui.

⁵ Galiva ɣooɣɔ GALAGI ma ga è-yiimave pe,
mina voluzei è boɣɔ ɣelegelegi va.

⁶ Ziimai ɣaizie è-ɣɛɛvaiti kpein su,
toɣa è zɪɛ vele vagoiti deɛ ga de.

⁷ Mina boɣɔ zeɣe ga ɣima nu,
lua ɣooɣɔ GALAGI va, è maagooza faa joɪ va.*

⁸ Toɣa ɣɛ ga keɔɔyɪɪ è-busei ve,
ta è-ɣaeiti niine vai.

* **2:21** zooi: Naa ɣa ga minazeɣe zooi. Wele veti: Zen 17:8; Guy 37:29. * **3:7** Bogɛ mɔno Wɔl 12:16 zu.

9 Gooḡo GALAGI lebi, ga è zoloo gani vagoiti,
ta è zoloo ganii ma mɔungiti kpein.

10 Naazu, da-molo gotaiti daa ga ve gola,
da-lɔo ligiiti daa ga ve ga dɔo niineiti.

11 Doun zunu, mina gɛle Gooḡo GALAGI ná-
maagoloi va,
mina ná-zelilomai velevele.†

12 Mazoloo nii Gooḡo GALAGI neai ve, naa ga a da
zeli lo ma,
egvelei doun keɛɛɛi a da ke la ná-doun zunui ve, nii
neai be.

Gimalai ta undaanɛi

13 Undaanɛ nu ga ga naama zunui, nii é gɛgi
zolooḡai,

zunui nii é ga kidafaawu nui!

14 Mazoloo kulanumai é solooḡu, naa vizoge walii
nɔnɔi va,

ná-tɔnɔgi vizoge zanu kitei va.

15 Fizoge é leve kɔtu zongo baagi pe ba,
é yiima anii tanope ge la vizoga ga toun kevele.‡

16 Sii zuḡoozai ga gimalai yeezai ga,
kovei ga, naavoloi ta lebiyai ga é miná.

17 Peleiti é nu vilesu ti va, naati page,
ná-peleiti kpein ta gomisu undaanɛi vɔ be.

18 Toḡa ga zenvu wului§ naati be, niiti ti sosu kpe,
niiti ti makesu ma, naati undaanɛve.*

† **3:11** Niima woointi boge mɔnɔ Ebu 12:5-6 zu. Wele balaa veti: Zoḡ
5:17, 1Kɔ 11:32. ‡ **3:15** Wele ve: 2:4. § **3:18** zenvu wului: Wele
veti: 11:30; Zen 2:9. * **3:18** undaanɛve: Boge ná tanigaa ga sii
zuḡoozai. Wele veti: 4:10, 13; 9:11; 13:14; Tbn 7:12.

19 Góogó GALAGI ná-gĩmalai ɗa é zooli ɓeteni la,
ná-kelefelegi ɗa é geególogi ɓeteni la.

20 Ná-gĩmalai ɓɔ, zou wu deiti kulave, ti la zooli ma,
tonabiingiti ti da tonai ɓu.

21 Dòun zunu, ɗili kelefelegi ɓa, ta kidafaawui,
mina zege ti volu eyesu ɗɔ.

22 Mazɔɔ ta ɗe ga zenvu ɓagɔi è ya,
da ɗe naazu ga zaalamai.

23 Naazu, è-ɗi su ɗa ɗala, è da li ga lii vele,
è-ɗɔɗɔi la zidaa.

24 Ni da laana, maagili la ɗea è ma,
da-jiimenii ɗaagaaɗe.

25 E la luaa kulafiliba vaaɓa ba,
ɓaa faa zuɗologologi nii a zeɪ nu jɔiti ma.

26 Mazɔɔ Góogó GALAGI ɗa ɗe ga da-ɗitogi,
toɗa balii kpein sege è luɗɔ.

27 Siɛɔpe su zobogi è ɓe la,
mina ɗele, è ɓa ɓe ɓosu naati ba, niiti ti ɓalaai.

28 Mina ɗe è-zeɪɔɗɔi ma:

«Li è ɓa volu, lina, na fe!»

Tama anii è ya, nii da fe zea.

29 Mina faa jɔu ɓete ɗisu, è-zeɪɔɗɔi laalɔɗoma,
nii tɔun ka zeini kpe è ɗoba.

30 Mina nu nɔpe sakpe wafuun,
ni é la faa jɔu nɔpe keeni ga de.

31 Mina ɗaazuɗula toosu nuiti ba,
è mina ɓokɔɗɔ ti zie veleɪ ma.

32 Mazɔɔ yaava nuiti maayosegeɓe Góogó GALAGI
ɓe,

kele tofa da goozu vai le ga naati niiti ti zolegai.

³³ Gooḡo GALAGI ḡa da nu ḡoi ná-peleyeḡei voovo, naazu ma, tofa da tuya loo telebo nuiti seizuve ve.

³⁴ Tofa da ḡeeḡula ḡeeḡulasu nuiti su, kele tofa da ḡaazu vaḡoi lo boḡoḡmaayeḡi nuiti ba.†

³⁵ Lebiyai ḡa a ḡe ga ḡima nuiti tḡnoi, kele faaḡaaḡaalala nuiti tḡnoi ḡa ḡe ga unfegi.

4

Doun keeḡei ná-tene gooiti

¹ Dòun zunuiti, à woilo ḡeeḡe leḡe gooiti ma, à woilo ga paḡo, wo kelegelegi ḡwee.

² Nà kala paḡo veezu wo ya, à mina nà-kala gooiti pili ya.

³ Ge ḡeni kèe ya, ga doun zunu ḡilagi, dèe nèeni ve gola, eḡe doun zunu ḡila kpegi.

⁴ Kèe ḡeni kàlasu, é da ḡe mà:

«Dàawooiti so ga è-yii pe, nà-deveiti so, da zenvui wo.

⁵ ḡimalai ḡaizie, ta kelegelegi, mina yeema dàawooiti ma, mina zeḡe ti va.

⁶ Mina ḡele ḡimalai va, tofa bo è va, nee ve, tofa baa è maazu.

⁷ Wele ḡimalai loozeigi va: ḡimalai ḡaizie, kelegelegi ḡaizie ga è zoḡo ḡanii kpein.*

⁸ Boḡo, tofa è wuzeḡe, ni da ḡilina ba, tofa ḡe ga lebiya è ve.

⁹ Tofa boḡo paḡoi lo è unba,

† **3:34** Boge mḡno, ga geḡeke woo zeve volḡmai, veti: Zak 4:6; 1Pi 5:5.

* **4:7** Wele Yesu ná-faalaalii va, é bogai Mat 13:45-46 zu.

é è maagfili ga masa bəolə maayikiai.»

10 Woilo dōun zunu, dàawooiti gaaga,
naazu, da è-zii zugooza.†

11 Gè è galage ga gimalai ma velei,
gè lo è luḡo telebo peleiti su.

12 Ni da gena ziaa gana, è-ḡḡo zu la gataga,
ni da gena bizaa, è-ḡḡo la zigaa.‡

13 Gili kpaan è maagfōlo vai va, nii è sələgai, mina
tōo ya,

ye ḡilini ba, mazələ naa ḡa è-yenvui su.

14 Mina zie ga nu nōiti ta-velei,
mina vile naati kevelei volu, niiti ti faa nōi ḡeezu.

15 Maagfōza ta-velei va, mina zie la,
zeḡe ba, è zie ye.

16 Mazələ faa nōu ḡe nui naati, ti la nia, ni ti la faa
nōi ḡeeni,

ta vala niimenii ma, ni ti la nui ta looni.

17 Mazələ ti-ḡḡoḡi ḡa ga faa nōi,
ta-bəole lōi ḡa ga sunūlai.

18 Telebo nuiti ta-velei ḡeeve eḡe, geelaalaosu wozakalagi,

nii ma wozakalagi ḡaa yesu wələzu, eyesu foloi te.

19 Faa nōu ḡe nuiti ta-velei ḡeeve eḡe kpidii,
ti la ti ḡḡoziḡa ani ḡwee.

20 Dōun zunu, woilo dàawooiti ma,
woilo ga pagə kpəe wooiti ma.

21 Mina yeema ti ma,
kele make ti ma è-yiimave.

† 4:10 Wele ve: 3:18. ‡ 4:12 Wele veti: 3:23; 4:19; 10:9; Guy 18:37; Eza 40:30-31.

22 Mazɔɔɔ niiti ti yeezeizu ti wu, ta va ga zenvui
naati pɔ,
ti kedeyai ve ti-ɔusei ya.

23 Make è-yii ma, é leve anii pe ba,
mazɔɔɔ toɔa zenvui wo fai ma ungi su.

24 Mina be è-laave va, é va da zεiti bo,
mina è-lakɔɔgiti ze ná, ti va da yaava ɔɔiti bo.

25 Gaazulo ɔakala velei va,
wele ɔakalave ga pagɔ.

26 Pelei zuɔete, ve è ziezuná,
pelei è laai da, zie ga naa.

27 E mina zege ba, é va li ga yeezazu velei, ɔaa
ɔvvezu velei,
ɔɔɔɔɔɔɔ faa ɔɔu ɔee vai zu.

5

Wεenziεi ɔa da nui vaa

1 Dɔun zunu, woilo ga pagɔ nà-ɔimala wooi ma,
woilo nà-keleɔele gooiti ma,

2 naa ɔa a ke, è zoo kidafaawui la,
faaɔwegi ɔa ɔe è-laawooiti su.

3 Mazɔɔɔ wεenziε anzanui laawooiti neve ege kɔin
gulɔi,

ti vage ege siema wulɔi.*

4 Kele ná-fai ɔaaɔelazuve ɔaa ɔa da wana ga nu, ege
siinziin ganigi, nii wanaai,†

gaalive ege ɔɔa zɔkpɔi, nii gaave fele.

5 Sie velei ɔa da li ga nui saai vɔ pelei,

* **5:3** Wele veti: 2:16; 7:6-27; 22:14. † **5:4** siinziin ganigi nii wanaai: Abisente, tufa wanawanagi, é ɔeni ga faa wanai (TSV 29:17; Zel 9:14; Amo 6:12) ɔaa kotoi ná-ani vili koozui vooigi (Gal 3:15; Kul 8:10-11).

kɔŋɔiti ta ɗa zeeli ɔvɛalaazu.

⁶ E la ɗa ga yiizoolɛ ga, ɛ ziiɛ ga zenvu velei,
 ɛ la suŋwɛɛ ga toŋa ziiɛzu ga kaka peleiti.

⁷ Niizu degɛmu, dɔun zunu, woilo gɔoi ma,
 mina ɣɛɛ dɔawooiti ba,

⁸ Maaŋooza naama anzanui ma zii va,
 mina maaɓuŋa ná-pelelavɛ va,

⁹ naa ɣa a kɛ, ɛ mina ɛ ɣaazu unfegi lo zunu ɣili
 zeezu,

ɗa-eteai mina lo zunu ɲuɗ yeezu.

¹⁰ Ni naa laade, ɛ-moolɛzuvɛ ɣa ɣɛ ga wɛɛinti
 daamiizu,

ɗa-wotii zulɔnɔgi ɣa ɣɛ ga peɛ ɣili bu ani,

¹¹ naa ɣa a kɛ, ɛ mina li ɓalasu, ɗa-eteai
 ɣaabelazuvɛ,

siegi zu ɛ-ɓusei kpein suyɔkɔgai na la,

¹² ɛ mina ɣɛ ma:

«Leeni vaa zu gè maaɣoloi wɔinzeɣeni?

Leeni vaa zu tenɛgi la ɣeni zoni zii ma?

¹³ Leeni vaa zu gè la ɣeni woiloni nà-kalamɔinti
 gooitii ma?

Gè la woiloni naati gooi ma, niiti ti kàlani?

¹⁴ Ná tago nɔ, gè va ɣɛ maanɔŋɔi zu,

nuɓuseiti ta-maaɓɔgi zaama. §»

E-anzai nɛɛ vɛ

¹⁵ E-anzai ɣɛɛvɛ eɣɛ zɛɣɛ ɗɛi.

‡ **5:9** Anza zinigi (6:34-35) ɣa zoo ɛ ɣɛ ma, keni tɔgi zeii ɛ ma (Lev 20:10; TSV 22:22). Wɛɛ ɓalaa vɛti: Ezk 16:35-40; Zan 8:5. **§ 5:14** Nii voluvɛ ɣa ga zɔngɔ zɛɛɓai ta unfegi keɛɛmavɛ kpaun (6:33), eyɛsu ɛ ná-faaɣaaza golai zulɔnɔgi zɔɓɔ (Lev 20:10).

Ɔɔle ga zεge dei naa!*

16 Mina e yiima vai ye ná, é va da yei taazuve peleiti
su, ege ziei,

é va da vaza maaɔɔ bosu wolaiti.

17 E yiima vaiti ti ge ga da gila kpe no dono!

Ti mina ge ga wo boma wa anzanu giligiti.

18 Goozune yeenope su, wo eteai zie vo, wa anzanui
naa,

nii e yimazegeni la, e-ma nu niinelai zu.

19 E-anzai ná-fai gaaneve, ná-fai vage ege dopai.

Kpusei da-goozuneei laazeeli yeenope.

Goozune sienope su ná-nebei zu.

20 Doun zunu, leeni vaa zu e gaazugulazu nu gili
anza va?

Leeni vaa zu da ziilei gaizie naama anzanui ya, nii
é la ga dono?

21 Gooɔɔ GALAGI ga nui kpein sie velel zumsu.

Toɔa ese keewotii vetesu.

22 Faa nou ge nui ga da zo, to boɔɔi ná-faagaaza golai
no zu,

toɔa da zo, ga to boɔɔi ná-kotoi va galuiti no.

23 Undaa ga vili, tozei é la zooni boɔɔ zosu,

ná-bologai ga a da paa.

6

Zeelaga vai

1 Doun zunu, ni e boɔɔ geve ga zeelagai e-wolai ta
maaguye vai zu,

* **5:15** Naa ga ga: «anzanui nii e yimazegeni la, e-ma nu niinelai zu» (5:18).

ni è minazegeni è-zeiṅṅɔṅɔi uε,*
 2 ni è bɔḡḡ ḡilia ga è-laawooiti,
 ni è bɔḡḡ ḡεa ga kasoḡa nu ga è-laawooiti maavele,
 3 naa ma, nii ḡa ke doun zunu, bɔḡḡ vie,
 tɔzei è loa è-zeiṅṅɔṅɔi yeezaama,
 li è bɔḡḡmaayei bε, è bɔi da ga maanεenεi.
 4 Mina va bu, niimenii va lo è-ḡaazu,
 baa è-ḡaazuḡḡlogiti ti va pεε ma mεε.
 5 Bɔḡḡ vie ga dopai ḡεvele, é ḡulazu dosoiti zea,
 eḡεvelei wɔnii a ḡa ke la, é ḡula wɔni zo nui ná-
 tumɔi zu.

Naka nui ná-fai

6 Dei è ga ṅaka nui, li lεε pupuiti pɔ bε, è ti uεε,
 ti zie veleiti sumɔ, é ḡigi zɔlɔɔ.
 7 Ta-wεεma nu la ná,
 ta-ḡalamɔn la ná, ta-ḡundigi la ná,
 8 ta ḡa ti-ḡɔnɔgi bεε, foḡo undaḡḡulazuuε,
 ti ti-laamianigi ḡaale ba molo leve ziegi zu.
 9 Naka nui, ḡa yesu laani, eyεsu yeelε?
 Siεgi bεgele ḡa è wuzεḡezu la, è ḡula ḡa-niimenii zu?
 10 E lago ni, è lago ḡaazuuεε ma,
 è yeeiti da bɔḡḡ ma, è lago zaamale,†
 11 kelε naama ziegi zu, baladai ḡa ḡula è viliba eḡε
 siεziε nui,
 nimizai zeeli è ma eḡε kɔḡḡḡ nui.

Yaava nui ná-fai

* **6:1** Zeelaga vai wola ḡeni Izelayele nuiti saama, nii a ke ti baa ta-naavoloiti maazu, ni kuye zeḡe nui la kuyei ḡulani, zeelagai ḡa é bεna kula, é bεna kpounmai leve ga kɔligi ta, baa ná-nui ta (Zen 43:9; 44:32; Eza 38:14; Guy 119:122). Naa ḡεḡala vai ḡa Tene Faalaalii Zevei pɔ, é tɔgi zei ma (11:15; 17:18; 20:16; 22:26; 27:13). † **6:10** Wεε uε: 24:33-34.

- 12 Nu nakai ga ga telebotala nui,
tofa a da li ga zee boeiti boga,
13 é da gaazuve loo ma, é da gogoti gaaloga,
é da poogiti ke ga yeebefaiti,
14 yaava gisiei no ga é ziimave,
faa noi no ga a da gisie su yeenape,
é da kpoleve vai ge.
15 Naa ga é ba, kologolo fai ga ge ga kulafilibai,
naa ga ba gila no, é gologolo, ma zale la ná.‡

Nii Gogó GALAGI wainzegezu

- 16 Faa lozita ga ná, nii belegulaai Gogó GALAGI ve,
tofa vob ga dofela, niiti ti ga maajei:
17 gaazulee gaazui, zee wo negi,
nui so ge la ba, nuiti ti naa ma jamai vuuzu ga ti-
yeeti,
18 nu yii nii é gisiezu telebotala vaiti su,
nu gogoti ti zivilaai bizezu faa nou geezuve,
19 zee zeelei, é zee zeele wooi wosu,
ta zoi é kpoei levezu geegeointi zogozu.

Wenziegi zakpe pelei

- 20 Doun zunu, gize è-gee ná-deveiti su,
mina è-lee ná-tene gooiti too ya!
21 Make ti ma yeenape è-yiimave,
ti zele gobu.
22 Ta lo è lugó da-ziei zu,
ti è make è-laazuve,
ti yeye è vo, da wuunna.
23 Mazobó devei ga ga lanboi,
kalagi ge ga wozakalagi,
zelilogi ta maagoloi, ta ga pelei é lo zenvui va.

‡ 6:15 Wele veti: 1:26; 24:22; Zó6 34:20.

- 24 Ta è make wεenziε anzanui zιε velei ma,
ta è-zeiηofoi anzai ná-kpεe neεnεgi ma. §
- 25 Mina gaazufoula ná-pagi va è-yiimave,
mina bofo ye ná, é va è zege ga gaazufoogiti.
- 26 Mazobo kologolo anzanui maavele ma, da vala
da-bulu bufai no ma,
kele anzanui é zini be, da ge é vala è-yenvui pe ma.
- 27 Nu ga zoo nei é abui lo ná-zuvai zu,
é la ná-segeiti kpein gala baa?
- 28 Nu ga zoo nei é zιε abulekai ga,
é la kofoti gala baa?
- 29 Zeno gana é la, ga naama nui nii é vilesu seiηofoi
anzai volu,
a voofoona ba, salalalai la yega.
- 30 Nu la unma nui veleviliga, nii é unmai wosu ga é
kogi zulaave,
tozei ani la zea, nii a mi.
- 31 Anεε naa ve, ni ta sona, maanεεve é potogi ve ga
seizu lofela,
ani vagoi kpein é ná-pelei wu, toga naa pe fe.*
- 32 Kele zoi é wεenziεgi geezu anzanui vo, naa valage
faagafai ma,
da naa geena, da bofo gologolosu, da bofoi.
- 33 Toga kpobi zobo ta baagfulamai,
ná-unfegi la bega eyesu go.
- 34 Mazobo toloi ga da anzazinigi yiigula,
é la maawingfa gea, yeei é potokulai geezu la.
- 35 E la unmo gani nope soga,

§ 6:24 Wele 5:3 zu, ta sugulazuve. * 6:31 Nii voluve ga ga keni ma nu potogi ve. Togi ná-devei geni ga ma nu potogi ve ga ma veda felego, baa naanigo, baa ni gola zu ga baagona, ma nu ma veda boogoi ve (Egz 22:1-16).

é la vaa bu ηεγελειν, ανεε ni da lobeani moimoin tevesu.

7

Wεenzo anzanui ga da zunu loungoi gaka

¹ Dòun zunu, mina yeema dàawooiti ma, nà-deveiti make.

² Ni da pò è zenvui wo, nà-deveiti so, è make nà-kala gooiti ma, ege è-gaazuleegi.

³ Ti lo yeebegejaiti ba, ege balağaegiti, ti zεve yiimave.

⁴ Gimalai leve ga è-vaazeelai,* è kelegelegi leve ga è-wolai,

⁵ ga ti è gizo wεenziε anzanui ma, ta è-zeijogoi anzai ná-tega boe neηεgiti ma.

⁶ Foloji ta, gè gjeni loni nà-fenetelei laave,† gè da wele eteave.

⁷ Gè buzege niηεgiti kaani, ti la de faa pe poluğwεε, ti zaama, zunu loungoi ta gjeni ná, balagai gigi ma.

⁸ E gjeni ziezuzε taazuzε pelei zu, adave tona ve naama anzanui ta gjeni loni ná, é liini ga naa ná-pelei vò pelei.

⁹ E gjeni ga fitili pεezuzε, foloi liini niina, kpidii tazeini niina ga vea.

¹⁰ Kele wele, anzanui daagomini, maagiliai ege koloğolo anzanu, yaava gigi be.

* **7:4** baazeelai: Neεbe wooi ga ga nii, to ga é naa læezu nii é lolisu ga «nèεbe anzanui,» Guye Uagoi zu (GyU 4:9-10, 12; 5:1). † **7:6** Fenetelei laave: Fòovò zooiti su feneteleititi daalaoga gjeni de, kolu ansa velevelegiti ti vileni ti la, é da ta gula foloi ma zezeiti da. Nui a gjena pelei wu, toga nu vete, kele nu la yega etea velei, é va ma nu vete.

- 11 E ɗa zɔngɔ, su la zoga,
 kɔɗɔiti ti la yega loni kpɛ ada ɗila.
 12 Taa zaamaɓe veleiti su, ta ada wolaiti,
 adaɓe pe ka é ná-balii laazu ná.
 13 E zunu loungoi zo, é neene,
 é ɗaazulo gaazuɓe va, é ɗe ma:
 14 «Ziilei zalaɗaiti ka gè ɗea ti ɗulazu,
 za nɔ ɗa gè nà-minazegɛgi laazeeliai la.‡
 15 Welɛ nii ɗa é kea gè ɗula, gè va è laaɗomisu,
 gè ɗea pɔ gè è ɗa, gè è ɗaa.
 16 Gè nà-betei ɗaabetɛa, ga dasuzegɛi suvuai,
 ta geze zegɛi é ga Ezipete gele. §
 17 Gè dàazuɓe makugi nea ga,
 miilegi, ta alɔwegi ta kanelegi.
 18 Ua de lɔ ziimaɗɛɛi zu, eyesu sobui zeeli,
 de lɔ ɓɔɗɔyiimai ma neɛbei zu.
 19 Mazɔlɔ sɪnigi la ɓe, pelei wu,
 diiɓe siɛ ɗooza ma.
 20 E wali mɔinmɔin segeɓe ya,
 keni alugi a zeina gize la, é va va.»

- 21 E vɔnini ma ga ná-kelegɛlegi,
 é meenni ga ná-woo neeneɗgiti.
 22 Gaamago nɔ, é vilɛni anzanui naa volu,
 eɗɛ niki ti liizu la paazuɓe,
 eɗɛ boloɗa nui, ti gilizu ga, ti maɗɗolo,
 23 eyesu meɛin sɔ zii va,

‡ **7:14** Nui nii ti ná-zalaɗai ɗulazu, naa ɓena zalaɗa zuai ɗilazuɓe mi ta ná-peleyegɛi (Lev 7:12-15), folo mɔungi ta felesiei (Lev 7:15-16). Zunu loungoi nii loligɛ naama laamii wosɓe. § **7:16** Ezipete ɗezei wola ɗeni ɗaiziezɔ, sɔngɔi wola ɓaani (Eza 19:9; Ezk 27:7). E ɗeni ga kpɛtei ma ɓoogi (31:22).

eḡe wɔnii é ɣaazuvilezu ga é vili tumɔi zu,
 é la inɛinesu ga zenvui, é faabaagi laawu.

24 Dòun zunuiti, niizu niina, à woilo gòoi ma!
 A dama ga dàawooiti!

25 Wo-yii mina valibo, é va vile anzanui niima zii
 volu!

A mina ɣaka, wo va vile ná-pelei va!

26 Mazɔɔ ná-nu maawanaiti mɔinve, niiti ti zaai,
 ta niiti é ti undaaviligai, ti ɣeni ga zebesu nu
 wolaiti.

27 Ná-pelei ɣa é ga ɣɔvealaazu velei,
 nii é yeizu saai zeizuve.

8

Gimalai ɣa woɔfulazu

1 A woilo, ɣimalai ɣa toligi wosu,
 kelegelegi ɣa woɔfulazu.*

2 Toɣa loni ada ɣaagoozagiti maazuve pele ɣobave,
 pele zaɣalaveti.

3 Taa loave, sigi daaveti,
 nu leezuve taazuve, toɣa woɔfulazu:

4 «Nuiti, wa ɣa gè woɔfulazu wo ma,
 nuɔuseiti, wa ɣa gè ɔɛzu wo ɔɔ.

5 Wɔiti wo la de faa mɔinmɔin kwɛeni, à
 kidafaawui maagɔli,
 faaɣaɣaalala nuiti, à ɣe ga kelegele nuiti.

6 A woilo deɛ, mazɔɔ faa ɔiin ka gè bosu wo ma,
 telebo kpɔɛiti ka ti ɣulazu dàave.

7 Mazɔɔ gaama ɔɛiti ka gè ti wosu,
 màanɛi ɣa ga zɛɛ ɔɛiti.

8 Dàawooiti kpein sɔlege,

* 8:1 Wele ve: 1:20.

tanɔpe su la zeini, ɓaa é va ɗe ga zee ɓɔe, ɓaa yaava
ɓɔe.

9 Ti pe gaɗɗalage naama nui ve, nii kelegelegai,
ti ɗole naama nui ve, nii kalagai.

10 Nà-kalagi gè bosu ga woye, à naa wɔin ɗe, é leve
walii va,

faaɗweegi vizɔge zanugi va, anee zanu kitei.

11 Mazɔɔ ɗimalai vizɔge kɔbu yɔɔɗɔ ɓagɔiti ba,
ani ɓagɔ nɔpe ge la zooga ɓokɔɗɔsu tɔun ma.†

12 Nɔun nà, nà ga ɗimalai, seizuve ɗa ga
kidafaawui,

sɔoge faaɗweegi ta kidafaawui zɔɔsu.

13 Gɔogɔ GALAGI ɗaazuluabai ɗa é ga, è zili ga faa
ɗɔi.

Niiti gè ti wɔinzegezu, ta ga,

gaazuleei, wasogi, faa ɗɔu velei, ta zee wo daave.

14 Tene goo ɓagɔiti, ta kidafaawui ta ga nɔnɔ,
nà ɗa gè ga kelegelegi, zobogi ɗa ga nɔnɔ.

15 Masagiti ta masadai ɗeezu nɔun sabui zu,
kundiɗiiti ti tɔgiti sei, niiti ti zɔlegai.

16 Sabui zu ɗa kundiɗiiti ti kundiɗilai ɗeezu la,
ta seizumaaneeɗiti ti pe ta ga tukpɔgaaleve nuiti ti
zɔlegai.

17 Nɔun nà, naati kpein neeve bè, niiti ti nèezu ve,
niiti ti gàiizezu, naati ta pète.

18 Naavoloi ta lebiyai ta ga nɔun nɔnɔ,
ta undaaneɗi ta ani ɓagɔiti ti yesu ná ɗɔ.

19 Nà-tɔnɔgi vizɔge, é leve zanugi va, anee zanu
kitei,

kulanumai gè feezu naa ɓaagɔuve walii va.

20 Nà zizezu telebo pelei zu,

† 8:11 Wele ve: 2:4.

p̄lεγε s̄ale peleiti ba,

²¹ gè va anì vagoi ve naati bε, niiti ti n̄ai vε,
gè ta-vel̄eiti buulaave ga naavoloi.

²² Gè ɣeni Ɔooɣo GALAGI ya,‡ kaite ná-botiiti
t̄ōzeizuve,

aisa ná-boti m̄oungiti tan̄ope ge va ɣε.

²³ Gè zeini kaite w̄ol̄w̄ol̄b,

aisa eteai va βεε.

²⁴ Siεgi zu gè z̄ol̄b̄oni da, kpolodei la ɣeni dε ná,
baa ziεungiti, ziεiti ti va da ɣula ti zu.

²⁵ Gè z̄ol̄b̄oni pε, aisa gizeiti ti va βεε,

aisa gize bufεgiti ti va ɣula,

²⁶ GALA ge la ɣeni dε z̄ooi βεteni, ta zou ȳōɣ̄ozuveti,
anεε eteai ma vufili m̄oungi.

²⁷ Gè ɣeni ná niina, siεgi zu é geεɣ̄ol̄ogi zeini su la,
é kwεgi la, é tati ziε wolai ma.

²⁸ Siεgi zu é tonabiingiti seini su la geezuve,

é zεbei ve ziεungiti bε, ti da ɣula ga keεɣ̄aaβaai.

²⁹ Siεgi zu é kpolodei ɣwεgi laani la, ziεiti ti mina
budε maazu,

siεgi zu é eteai ma wuulaagi ɣazavini da,

³⁰ gè ɣeni koba, eɣε ná-botiqε ɣundiq̄i,

gè ɣeni ziilaazu folo-o-folo,

gè ɣeni kuai wosu gaazu yeen̄ope,

³¹ gè da kuai wo ná-etea βεtai zu,

gè da n̄a-ziilaai z̄ol̄b̄ nuβuseiti saama.

³² Niizu d̄oun zunuiti, à woilo ḡōoi ma,

wa ɣε ga undaanε n̄uiti, ni wa ziεna ga n̄a-peleiti!

‡ **8:22** Tati pelei taɣili balaa ka ga niiti: Ɔooɣo GALAGI yimazegeni ga ze, Ɔooɣo GALAGI ḡeyani, Ɔooɣo GALAGI s̄l̄b̄oni, baa Ɔooɣo GALAGI kp̄teni.

33 A woilo nà-kala gooiti ma,
wa gɛ ga gɪma nuiti.
A mina da goba pɛ!

34 Undaanɛɛ nu ɟa ga naati, niiti ti woilosu gòo ma,
niiti ti losu nà-pɛlɛlavɛ folo-o-folo,
ti ɟaabaazu nà-pɛlɛlavɛ ma!

35 Mazɔɔɔ zɔi a kà, naa zɛnvui zɔɔɔga,
é Gɔogɔ GALAGI ná-kpɔbai zɔɔɔga.

36 Kɛɛ zɔi nɔpɛ é la ɟoloni bè, naa ɟa bɔɟɔ bɔɔzɔ,
niiti kpɛin ti wɔinzeɟezu, saai nɛɛvɛ naati bɛ.»

9

Gimalai ɟa toligi wosu

1 Gimalai ná-pɛlɛi loni,
é ma bɛdɛ dɔfelaiti saɟani.

2 E toganiiti paani, é dɔɔi ɟɛvele bɛtɛ,*
é taɓalii ɟaabɛtɛni.

3 E ná-botigɛ anzanuiti tevɛni toli bosuvɛ,
ti lɛɛni adavɛti, da ɟɛ ná, è zɛɛ taai maazu, ti da ɟɛ:

4 «Wɔiti wo la dɛ faa mɔinmɔin kwɛɛ, à vaa lɛɛ vɛ.»
E boni naati ma, niiti ti la ɟeɟɛɟɛni, é ɟɛ:

5 «À va, à nà-ɓului ta mi,
à dɔɔi bɔɛ, nii gè supuai.

6 A ɟɛɛ nuiti ta-ziepolui va, niiti ti la dɛ faa
mɔinmɔin kwɛɛ, wa zɛnvui wo.

A zie ga keɟɛɟɛ pelei!

7 Zɔi a zɛlii lo waso nui ma, naa ɟa da bɛlɛlalai zɔɔɔ,
zɔi a nu ɲɔi maaɟolo, naa ɟa da poomugi zɔɔɔ.

* **9:2** Folo ɟulazu vɛle yooiti su, ti bɛna dɔɔi zupu ga ani maku nɛɛnɛgiti, nii a kɛ ti ta vɛɛ ná-nɛɛi va (Eza 5:22).

8 Mina ɲεεɣulasu nui zɔgi wo ma, mazɔɔ toɣa è
wɔinzeɣe,
kele ɣima nui zɔgi wo ma, toɣa è nεε ve.
9 Ungo, ɣima nui lenε, ta ɣa ɔ ná-ɣimalai va.
Telebo nui ɣala, ta ɣa ɔ ná-faaɣwεgi va.

10 ɢimalai ɔɔzeigi† ɣa é ga ɢooɣɔ GALAGI
ɣaazuluabai,
é GALA ɲadegai ɣwεε, é ga kidafaawui.‡
11 Mazɔɔ nɔun nà, ɣimalai, sàbu zu,
è-zii ma voloiti su ɣa ɣooza,
è-zii ma ɣonagiti suɣooza.§
12 Ni da ga ɣima nu, da suɣulanumai zɔɔ,
ni da ga waso nu, da ɣila kpe ka da sulɔnɔgi zɔɔ.»

Titigi ɣa toligi wosu

13 Titigi ɣa ga eɣε anzanui é zɔngɔzu,
é la faa ɣaaɣaazu, é la faa ɣwεε.
14 Toɣa zeini ná-pelelavε,
seizuvε ɣa ga adaɔeti ti zεleɣai taai maazu.
15 E da teve nuiti toli,
niiti ti liizu ga pele zakpai,
16 «Zɔi é la de faa mɔinmɔin kwεε, naa ɣale ma, é va
ve!»
Zɔi balagai ɣigi ma, é ɣε naa ma:
17 «Ziei unmaai nεε ve,
daamianigi é miizu dɔɔɣuzu, naa nεε ve!»
18 Ti la suɣwεε ga ta ta li laazu ɣɔveiti ma,
niiti anzanui naa ti lolisu, naati ta niina
ɣɔvealaazu.

† 9:10 Wele 1:7 zu, ta suɣulazuve. ‡ 9:10 E GALA ɲadegai ɣwεε:
Tanigaa ta bosu ga: nu ɲadegaiti ta-vaagwεgi. § 9:11 Wele ve:
3:18.

TENE gooi ma ziiti

10

¹ Salomɔn ná-tene faalaaliiti.

Gima loun zunui gá da gɛ ga keɛgɛ ná-koozunɛi,
faagaagaalala loun zunui gɛ ga dee ná-ziizoolɛi.

² Naavoloi solɔɔ pelei ɲɔudai, é la faa vaa eyesu pɛ,
kele nii é ná-eteai ziezɔ telebogi zu, naa gá da gɛzo
saai ma.

³ Gɔɔgɔ GALAGI la telebo nui yegana, é va bolɔ ga
pului,

kele toɟa gɛle nu ɲɔi yiima vaiti ba.

⁴ Zɔi é la yeevea faa va, naa gá da gɛ ga bala nu,
kele zeemalevebogi gá da nu bɛte.

⁵ Nii é ani gaalɛɛzu ba, foɟo undaagɔlazuvɛ, naa gá
ga doun zunui, nii kelegelegai,
kele zɔi é ɲiizu molo leve ziegɛ zu, doun zunui gá ga
naa, nii baa gá gɔla ma.

⁶ Tuyaiti ta vuuni telebo nui unmaɛ,

kele nu ɲɔi laawooiti ta da tooma vai maalɔɔgɔ.

⁷ Telebo nui ná-kizɛsui gá da gɛ ga tuyai taɟiligaani
bɛ,

kele zeemai gá da wo nu ɲɔiti daaseigi ma.

⁸ Zɔi gɛgi ma ziimaɛ, naa gá da deveiti so,
kele nui é kpɛɛzɔgɔla ɲakaiti bosu, naa gá da bolɔ
loo ya.

⁹ Zɔi é ziezɔ soledai zu, naa gá ziezɔ ziileigi zu,
kele zɔi é ziezɔ ga pele zuzeigiti, naa volu gá gɔla.

¹⁰ Nii é gaamai lɔɔgɔzu bɔɔlaiti ba, * naa gá ti bolɔzu,

* **10:10** nii é gaamai lɔɔgɔzu bɔɔlaiti ba: Ebulu wooi zu, naa gá ga:
zɔi é gaazu gilagi vɛɛzu ma.

kele zoi é zelii losu ti ma gaamai zu, naa ga vaazu
ga ziileigi.†

11 Telebo nui laawooiti ta ga zenvu deungi,‡
kele nu noi laawooiti ta da tooma vai maalooḡu.

12 Woinzegemai ga da sakpegi gaazo,
kele nebei ga da faagaazagi pe suvaaye.§

13 Kelegele nui laawooi ga da ge ga gima boei,
kele faagaagaalala nui voluve nonoi ga ga kpakoi.

14 Gima nuiti ta da faagwegi gaale ba,
kele siegi zu faagaagaalala nui boezu la, maanogoi
maa la mo goozani ba.

15 Kpete nui yeagoligi ga be ga taa wolai sigigi ma,
kele bala nui na-maawoin ga da kologolo.

16 Telebo nui na-tongi ga da lo tugɔ, é zenvui wo,
kele nu noi zolooigi ga da ge ga faa nou ge anii.

17 Zoi é woilosu tene gooi ma, naa zenvu velel zefea,
kele zoi é gelezu zelilomai va, naa bogɔ loa ya.

18 Wooveledai gana, da woinzegemai loofuna,
zoi é levesu ga togɔ gologologi gea, naa ga ga
gimalala nui.

19 Zoi é kpoei zugulazu gola, é la bega to kologologi
geezu,

kele zoi a laave zo, naa ga ga zunui, nii gi pagoi ma.

20 Telebo nui laawooiti ta ga walii padegai,
kele tosu la faa nou ge nuiti ta-gisiei va.

21 Telebo nui laawooiti ta da bo nubuse moimoin
ba,

kele gimalala nuiti ta da za, toozei ti valage
faagaagai ma.

† **10:10** kele zoi é zelii...ziileigi: Uele gana é la geleke woo zee volomai zu. Puuzu losavai gaabelasuve ga Ebulu woo zee bogai ve volu. ‡ **10:11** Wele ve: 3:18. § **10:12** Boge mono veti: Zak 5:20; 1Pi 4:8.

22 Gɔɔgɔ GALAGI laa luyai gɔ a dɔ kulagaanɛɛzui ve,

é la koozuvili faa nɔpɛ pilɛga polu.*

23 Faa nɔi gɛɛ vai gɔ ga gɔgɔ faa gɔmalala nui ya, eɣɛvelei gɔmalai gɛɛ vai la ga gɔgɔ faa gɔma nui ya.

24 Nii nu nɔi luazu ba, naa gɔ a dɔ solɔɔ, kele nii telebo nuiti ta wɔin gɛ, naa gɔ dɔ ve ti ya.

25 Siɛgi zu tɔngɔlɔ fiilei levesu da, nu nɔi gɔ dɔ nɛɛle! Kele telebo nui gɔ loni ani ma, nii é ná eɣɛsu gɔ.

26 Eɣɛvelei ani bodai a dɔ ke la ga nu niigai, duului balaa ga vuuna nu gɔazuve a dɔ ke la, zekana naka nui la, naati be niiti ti tevesu.

27 Gɔɔgɔ GALAGI gɔazuluabai gɔ dɔ nui ná-eteai zuɔooza,

kele faa nɔu gɛ nui ná-konagiti su gɔ dɔ buɔɔ.†

28 Telebo nui ná-maɔɔungi volu gɔ gɛ ga koozunɛi,

kele faa nɔu gɛ nuiti ta-gɔtogi gɔ gɔlogolo.

29 Gɔɔgɔ GALAGI ná-pelei gɔ ga siɔigi woogɛgila nuiti maɔɔoolii zu,

kele toɔa ga naati kologolo sabu, niiti ti faa nɔi gɛɛzu.

30 Telebo nui la niikpiga eɣɛsu pɛ,

kele faa nɔu gɛ nuiti ti la yɛga zooli zu.

31 Telebo nui laave gɔ dɔ gɔmalai wo,

kele yaava nuiti nɛgi gɔ leve ga.

32 Telebo nui lakɔlogiti ti nuɔɔɔɔlai gɔwɛɛ,

kele faa nɔu gɛ nuiti daave yaavaɛ.

* **10:22** Tati pelei taɔɔli balaa ka ga nii: Nuɔusei ná-kpɔlɔi la zooga tanɔpɛ kpɔsu ba. † **10:27** Wɛle veti: 11:31; 13:21; 14:26-27; 19:23.

11

¹ G̃ooḡo GALAGI maaj̃eɛi ḡa ga zee ḡoḡo bo ganiiti,
kele kiloiti ti laazeelii, naati neɛve be.*

² Wasogi volu anii ḡa é ga w̃inzeḡemai,
kele ḡimalai ḡa loni boḡo maayeɛi nuiti kobave.

³ Ladalai ḡa loni sole nuiti tuḡo,
kele yaava nuiti ta-woyai ḡa da lati, é ti ḡologolo.

⁴ Naavoloi la levea ga ani naɛ, tukpoḡaaleve voloi,
keni telebodai ḡee vai no ḡa a nu ḡizo saai ma.

⁵ Telebo nui ná-ladalai ḡa da ná-eteai zole,
kele faa ḡou ḡe nui boḡo vaa ḡoi ḡa a da too.

⁶ Telebo nui ná-solegi ḡa da kizo faabaagiti ma,
kele woovele nuiti koozu ḡisisei ḡa da ḡe ga balii, ti
ḡo la.

⁷ Siegi zu nu ḡoi zaazu la, ná-kitogi pe ge
ḡologologa,
ná-kitogi é ḡeni ga naavoloi, naa loa ya.

⁸ Telebo nui ḡa ḡula kidaaviligi zu,
faa ḡou ḡe nui vile potogi zu.

⁹ Nui é ḡelezu GALA ba, naa ḡa da zoiti kologolo ga
daawooiti,
kele telebo nuiti ḡimalai vo, ta ḡizo.

¹⁰ Siegi zu telebo nuiti undaanezu la, taai kpein
koozu ḡa da ne,
siegi zu faa ḡou ḡe nuiti undaavilisu da, nuiti ta da
woḡula ga koozuneei.

¹¹ Sole nuiti daa luyai ḡa da va ga boḡozoleḡgi ta-
laazuve.

Kele faa ḡou ḡe nuiti daa boei ḡa da kologolo.

¹² Zoi é seiḡoḡoi velevilisu, naa la ga faaḡaḡaa nu,
kele nui nii é faa ḡaḡaḡazu, naa ḡa da maagɛ kpo.

* **11:1** Wele veti: 16:11; 20:10, 23; Lev 19:36; Am̃ 8:5; Mis 6:9-12.

- 13 Fama wo nui g̃a da d̃ooḡfuzu vaiti kula keḷema,
keḷe s̃obelama nui g̃a da ti make ḡoozu.
- 14 Siēgi zu totuḡo vago la zoi ve la, nuḅuseiti ta da
loo bu,
keḷe kizogi g̃a da z̃oloo tene bo nu mãinmãingiti zea.
- 15 Zoi é yeelaazu ween maag̃uyei g̃a, toḡa bãa ma,
keḷe zoi é ḡeḷezu zeelaga† vai va, naa g̃a ḡe ziileigi zu.
- 16 Anzanu vagoi g̃a da lebiyai z̃oloo,
suḅa zunuiti ti naavoloi z̃oloo.
- 17 Zunui é nuḅoḡḡlai ḡeezu, naa g̃a keezu ḅoḡo no ve,
keḷe suḡou zunui g̃a ḅoḡo maanḅoḡo.
- 18 Faa ḡou ḡe nui g̃a da yaava l̃ñoḡi ḡaizie,
keḷe zoi é telebodai ḡeezu, naa g̃a da zala ḡitei z̃oloo.
- 19 Zekana, telebodai ḡaaḅelazuve g̃a ga zenvui,
keḷe zoi é vilesu faa ḡoi volu, naa g̃a saai laag̃omisu.
- 20 Ḣooḡo GALAGI la w̃inni ga naati, niiti ti-yiimaue
laavegai ga yaavai,
keḷe toḡa losu naati polu, niiti ti z̃iezu ga soledai.
- 21 Gaamazu, faa ḡou ḡe nuiti salalalai la yeḡa,
keḷe telebo nuiti ti-mavofodaiti ta ḡizo.
- 22 Anzanui nii pagai, keḷe balagai ḡigi ma,
keeṽe eḡe zanu balaḡaegi piligai boigi zokpai va.‡
- 23 Telebo nuiti w̃oinma vaa ḡila kpegi no g̃a faa
vagoi.
Nii no faa ḡou ḡe nuiti ta zoo ti ḡito ba, naa g̃a no ga
GALA ná-ziiḡaawanai.
- 24 Tanigaa ta da faañeḷi ḡe gola, tama ti da wola ḅete.
Tanigaa ma ti da ḡikpa naavoloi ma gola, tama ti
da vala.
- 25 Faañeḷe ḡe nui g̃a da s̃olooḡi wo gola,

† 11:15 Zeelaga: Weḷe 6:1 zu, ta suḡulazuve. ‡ 11:22 Folo ḡulazu
vele yooi zu anzanuiti ti ḡena zanu balaḡaegi vili ḡana ti-zokpaiti ba
(Zen 24:47; Ezk 16:12).

- zoi a nu gɔ ga kpɔledeɪ, tɔ balaa ka kpɔledeɪ zɔlɔ.
 26 Nuɓuseiti ta da molo make nui voovo, zoi é gɛɛzu,
 é va pɔdi ga daabaai,
 keɛ ta da tuya loo naa ve, nii é liizu la ga é pɔdi.
 27 Zoi é faa vagɔi gɛɛ vai gɛaiziezu, naa gɛ da un-
 daaneɪ zɔlɔ,
 keɛ zoi é faa jɔi gɛaiziezu, faa jɔi gɛ da zeeli naa ma.
 28 Zoi a voluzei ná-naavoloi va, naa gɛ loo bu,
 keɛ telebo nuiti gaa gɛ wɔlɔ ege gulu wola, nii
 gaalaagi mɔindai.
 29 Zoi a googɛavazagi lɔna ná-peleyegei wu, toɛa
 sulɔngi zɔlɔ ga fiɛ wolai,
 faagɛaɛaalala nui gɛ gɛ ga gɛma nui ná-duɔi. §
 30 Telebo nui ná-keɛwotiiti ta ga zenvu wului,*
 gɛma nui gɛ da nui taɛiligaɛa vilɛ pele va.
 31 Ni telebo nui gɛ zalai zɔlɔsu gaamanɔ eteai zu,
 koleve balaa ga, faa jɔu gɛ nui ta kotoba nui, ta ti-
 zalai zɔlɔ! †

12

- 1 Zoi neai be ga maagolo, faagɛwɛgi wɔin gɛ naa ma,
 keɛ zoi zelilomai gɛaawanazu la, naa la gɛlegɛleni.
 2 Nu vagɔi gɛ da Gɔogɔ GALAGI ná-undaaneɪ zɔlɔ,
 keɛ Gɔogɔ GALAGI gɛ da naama nui veelala, nii é
 kisie jɔiti bosu.
 3 Sunɔu vai la da ga nui losu beɛɛa,
 keɛ zoi sɔlegai naa lɔ la gɛlaa.
 4 Ziilɔ anzanui gɛ da sinigi nɔungi wuzegɛ,

§ 11:29 Tɔzei kuyeiti ba, é ti zegeai nɔ, é la gɛdaani bu. Weɛ veti:
 14:9; 22:7. * 11:30 zenvu wului: Weɛ veti: 3:18; Zen 2:9. † 11:31
 Weɛ ve: 10:27. Niima wootti bogɛ mɔnɔ, gɛleke woo zɛve vɔlɔmai zu,
 1Pi 4:18 zu.

kele anzanui é unfetala vai gεεzu, toɟa sinigi va ga
kae wana zeebei.

⁵ Telebo nuiti ta-g̃isiɛiti ta faa zole faiti nɔ va,
kele faa ɲou gε nuiti sie velei ɟa nɔ ga yaavai.

⁶ Faa ɲou gε nuiti daawooiti ta ga baliiti ti nui
vaazu,

kele telebo nuiti daawooiti ta da ti ɟizo.

⁷ Faa ɲou gε nuiti ta lokana, ti la mɔ ɟea ná!

Kele telebo nuiti ta-velei ɟa ye loni kpaan.

⁸ Nui ɟa da maamusei zɔlɔ, é zoloo ná-kisie vagɔiti
ma,

kele zoi kigi la zoleni, naa wɔin ɟa zegε.

⁹ Fizogε nu gε ga nui zobo ge la be, botigε nu ɟila nɔ
gε è ya,

è va gε ga nui tɔɟɔi ɟulaai, kele é valasu kɔnɔgi ma.

¹⁰ Telebo nui ɟa da ɟaaba ná-toganiiti ma,

kele faa ɲou gε nuiti koozu vai ɟa ga gaazumaavɔi
nɔ.

¹¹ Zoi é ná-tii gεεzu, naa ɟa daamianigi zɔlɔ ga
bɔlɔa,

kele zoi é vilesu gaavalaba vaiti polu, naa valage ɟigi
ma.

¹² Nu ɲɔi ɟaazu ɟa da ɟula faa ɲou gε nuiti daami-
izuve va,

kele telebo nuiti ma zapei ɟa a da gwaa wo.

¹³ Faa ɲou gε nui ɟa da ɟɔ ga tɔ bɔɟɔi ná-zεɛiti ma
valii,

kele sɔle nui ɟa da ɟula faabaagiti kpein su.

¹⁴ Nui laawooi vɔ, toɟa zoo é undaanε wola ɟaale
ba,

eɟevelei nu a da ná-botii ma zalai zɔlɔ da.

¹⁵ Gimalala nui ná-pelei zolege tɔ bɔɟɔi ɟaazu,

kele ɟima nui ɟa da woilo zɔiti tene gooi ma.

16 Gimalala nui ɔa ɔa na-ziiɔaawanai ɔula keɛma
gaamago no,

keɛ ɔima nui ɔa ɔa na-daazuɔoli vaiti buuɔole.

17 Nui e gaamai ɔulazu keɛma, naa ɔa telebo fai
leezu,

keɛ zee zeelei ɔa ɔa yaavai ɔe.

18 Kpɔezuɔula nakaiti ta ɔa maawanai wo eɔe boɔa
zo kpɔi,

keɛ ɔima nuiti daawooi ɔa ɔa va ga keɛyayi.

19 Gaama nui ɔa ye na ɔo,

keɛ zoi e zeei wosu, naa la lebiga.

20 Niiti ti faa noiti kpɛtezu, naati ziimaveti daavege
ga yaava vaiti,

niiti ti nuiti tenesu ga faa vagɔi, naati ta ɔa
koozuneei zoɔo naa zu.

21 Maanɔɔo nope ge la zeelia telebo nui ma,

keɛ kpɔoi ɔa ɔa ɔe faa no ɔe nuiti unma.

22 Gooɔo GALAGI la woinni ga zee wo nuiti,

keɛ toɔa gaama wo nuiti polu.

23 Gima nui la ɔa ga na-faaɔwɛgi zulea,

keɛ gimalala nui ɔa ɔa zeze ga na-faaɔaɔaalalai.

24 Niiti ti botii ɔeezu gola, naati ta ɔa lo faa wolaiti
untuɔo,

keɛ naka nuiti ta ɔa lo duolai zu.

25 Ziizolei a ɔena nui yiimave, toɔa ɔa vo,

keɛ iɔoɔo boei ɔa ɔa nui ɔoozunee.

26 Telebo nui ɔa ɔa ɔe ga velela vagɔ boolaiti be,

keɛ faa no ɔe nuiti sie velei ɔa ɔa ti ɔaka.

27 Sua be nui nii dooveai, naa la sua zoɔoɔa, e va gee.

Faa vagɔi, nii pagai ti pe ba nubusei na-faa zu, naa
ɔa ga e ɔe ga botiɔe nu.

28 Ue telebodai gɛɛzu ná, miná ɔa zenvui ná,*
naama velei ɔa nu ɔizosu saai ma.

13

1 Gima loun zunui ɔa da ɔize maagoloi zu, keɛɛ
bogai la,
keɛ waso doun zunui la da ga woiloga zeliloma
ɔila kpalaa ma.

2 Da zoo è ani vagɔiti sɔɔɔ ga nu laawooiti maavele,
keɛ faa ɲɔu ɔe nuiti ta-etea ziei ɔa ga toomai.

3 Zɔi a dama ga daawooiti, naa ɔa zenvui makeɔ,
zɔi é kpɔei wola zuɔulazu, é la ɔidaazu bu, naa ɔa
da bɔɔɔ loo ya.

4 E la faa vaa daɔve nui ma, gaazu va ɔula ani va,
keɛ botiɔe nu wolai ɔa da naa zɔɔɔ, nii wɔin ma.

5 Telebo nui ɔa da zee bɔeiti wɔinzeɔe,
keɛ nu ɲɔi ɔa da unfe fai ɔe, ta tɔɔɔ ɔologolo fai.

6 Zɔi é sie velei zɔlegai, telebodai ɔa da naa make,
keɛ faa ɲɔi kotoba nuiti ti keɛzu, naa ɔa a da ti
undaavili.

7 Tanigaa ta keɛzu eɔe ta beɛe, tama ani nɔpe ge la ti
ya,
tanigaa ti bɔɔɔ ɔe eɔe bala nu, keɛ anii ti ya ga gola.

8 Tanisu naavolo nui ɔa da ani zala, é va zenvui
unmɔɔ,
keɛ bala nu la woiloga zeliloma ma.

9 Telebo nui ɔa volozu, eɔe wozakalagi gola volozu,
keɛ faa ɲɔu ɔe nui ɔeeve eɔe lanboi, nii é zaazu.

10 Sakpegi kpein ka ɔulazu wasogi zu,
ɔimalai ɔa naati zea, niiti ti woilosu tenegiti ma.

11 Naavoloi nii sɔɔɔgai ga wuugi, gaa ɔa da vala ba,
keɛ nii sɔɔɔgai vaa, vaa, naa ɔaa ɔa da wɔɔɔ.

* 12:28 Weɛ veti: 3:18; 10:11.

12 Nui ná-kitogi a gologolona, toɔa da ziiɔɔɔ,
kele nui yiima vai a gɛena, naa gɛɛɛ eɔe zenvu
wului.*

13 Zɔi a wooi velevilina, naa ga subologomɔ,
kele zɔi a devei zona, naa ga ma zalai zɔɔɔ.

14 Gima nui ná-kalagi ga ga zenvu deungi,†
toɔa da kaka faiti kpude nu maazu, niiti ta ge ga nu
zaa vaa.

15 Kevele vagɔi ga da zaalai la nu ma,
kele gaaɓelazu la yaava nuiti ta-velei va.‡

16 Gima nu la faa gea, ni e la gigaizieni su,
kele gimalala nuiti ta da ta-gimalala vaiti sule.

17 Keelai nɔudai, naa ga da lo maanɔɔi zu,
kele gooleve nui solegai, naa ga da faiti subete.

18 Baladai ta unfegi ga naama nui lugɔ, nii e gelesu
maagoloi va,
kele zɔi a va tene gooiti bu, naa ga lebiyai zɔɔɔ.

19 Toɔa ga faa vagɔ nui wainma vai laazeeli,
kele gimalala nuiti ti la wainni ga ti yeegula faa nɔi
zu.

20 Nui e ziezɔ gima nuiti polu, toɔa da ge ga gima
nu,
kele zɔi e zeizeisu gimalala nuiti koba, naa ga
faabaagi zɔɔɔ.

21 Maanɔɔi ga kotoba nuiti polu,
undaanɛi ga da telebo nui zala.§

22 Zunu vagɔi ga da poganii ye ná mavofodaiti be,
kele kotoba nui ná-sɔɔgiti makege ga telebo nuiti
tonɔ.

* **13:12** zenvu wului: Wele veti: 3:18; Zen 2:9. † **13:14** zenvu
deungi: Wele ve: 3:18. ‡ **13:15** Kele gaaɓelazu la yaava nuiti
ta-velei va: Tati pelei tagili balaa ka ga nii: Kele yaava nuiti ta-velei
zie la baave. § **13:21** Wele ve: 10:27.

23 Bala nui ná-woza wogai zu ga a da gónogi zóló
ná, ga bóóba,
kélé telebotalai ga da gónogi gologolo.

24 Zoi é gélézu ná-doun zunui loḡa vai va, naa la
néeni bé,

zoi é néezu vé, naa la ineinega maḡolo vai va.

25 Telebo nui ga da daami wo, ziila,
kélé faa ḡou ḡé nuiti koozu ḡakai ga da ye de.

14

1 Gima anzanui ná-peleyegéi loni,
kélé ḡimalala geleí nónoi woloni to bḡḡoi.

2 Zoi é ziezú telebodai zu, naa ga da zie Góḡḡ
GALAGI gaazuluabai zu,
kélé zoi é ziezú ga yaava veleiti, naa ga da pelevéle.

3 Gimalala nui ga da maḡoloi zóló ga daawooiti
maavele,
ḡima nuiti ti-lakólḡiti ta da ti make.

4 Ué woza woli nike la ná, daamianigi ga daamii
ḡakai zu,
kélé nike zinéi zúvikéi ga a da tónḡ golai vé.

5 Zeeleí sólegai, é la zee woga pé,
kélé zee zeeleí ga da zee bḡéiti bo.

6 Anéé ni ḡeḡḡulasu nui ga ḡimalai gaizie, é la
sólóga,
kélé kidafaawu nui ga da faaḡwégi zóló yóḡḡe nḡ.

7 Maḡooza faaḡaaḡaalala nui va,
mazóló é la ḡi ḡila kpalaa fea è vé.

8 Kidafaawu nui ga da sie veleí véte, tḡzei toḡa ga
ḡima nui,*

* 14:8 Tati pelei taḡili balaa ka ga nii: Kidafaawu nui ná-ḡimalai
ga da bḡ ba, é sie veleí véte.

faagaaɗaalala nuiti ta ɗa loo ya ta-ɗimalalai ʋ.

⁹ ɗimalala nuiti ta ɗa ɲeeɗula zoɗɗozuβete vai zu,
kele undaaneei ɗa ɗa ɗe sole nuiti saama.†

¹⁰ Eɗe no ɗa e na-ziizoolai ɗwee, ta na-koozuneei,
nu ɗili ge la zooga e ʋa nono zoloo naa zu.

¹¹ Faa ɲou ɗe nuiti ta-velei ɗa wolo,
kele sole nuiti ta-zeɗe ɗotai ɗaa ɗa woɗo.‡

¹² Nu moɲmɲin ka ɗisieu zu ga pelei ti ma page,
kele toun, ta pelei ma, nii gaabelasu, e liizu ga tiye,
e ti lo saai zu.

¹³ ɲeei ɗa zoo e ziizoolai ɗaazumaalooɗu,
koozuneei ɗa zoo e ɗaabela ga ziizoolai.

¹⁴ Kozoba nui ɗa ɗa na-keewotiiti ma ɗulanumai
zoloo,
kele nu vagoi ɗa ɗoozune nono ma zie veleiti ma
ɗulanumai zu. §

¹⁵ Nui nii e la de faa moɲmɲin kwee, toɗa ɗa la naati
kpein da, niiti ti wosu ma,
kele kidafaawu nui ɗa ɗa zie ga kelegele.

¹⁶ ɗima nui ɗa ɗa lua faa ɲoi ʋa, e voluave,
kele ɗimalala nui ɗa ɗa yiiɗaawana, e ke, toozei
daave boɗo la.

¹⁷ Ziigula nui ɗa ɗa ɗimalala vaiti ke,
nui kigaazie ɲoi ziimave, toɗa ɗa woinzeɗemai
maaloli boɗo ma.

¹⁸ Nuiti ti la de faa moɲmɲin kwee, naati ta-voganii
ɗa e ga ɗimalalai,

† **14:9** Tati pelei taɗili balaa ka ga niiti: kele ɗi pagoi ɗa sole nuiti be,
baakele sole nuiti ta po ti undaaneei zoloo. ‡ **14:11** Wele ʋe: 3:33.

§ **14:14** Tati pelei taɗili balaa ka ga nii: kele nu vagoi ɗevelei vizoge
nonoi ʋa, baakele nu vagoi ɗevelei ɗaagoozawe nonoi ʋa.

kele kidafaawu nuiti ta-masa baalgi ga é ga faagwégi.

19 Nu jɔiti ta da unmaayei nu vagɔiti be, faa jɔu ge nuiti balaa ta da ke gana no telebo nuiti ta-velelabe.

20 Bala nui la neeni nu nɔpe be, anee seijɔɔiti, kele kpete nui wɔlaiti mɔinve gola.

21 Zoi é seijɔɔi wɔinzegezu, naa ga koto geezu, kele undaane nu ga ga naa, nii é maanɔɔ nuiti maawɔingazu.

22 Niiti ti gɔisezu faa jɔi zu, naati ta kaka pelei ma, kele niiti ti gɔisezu faa vagɔi zu, naati ta keezu nuɔɔɔlai ta gaamai zu.

23 Botii kpein ka kulanumai ba, kele pului ga kpɔezugula wafuungi volu.

24 Gima nuiti ta-masa baalgi ga é ga ta-naavoloi, gɔimalala nuiti ta-vaagaagaalalai ga é ga ta-litigi.

25 Gaama wo zeelei ga da zenvuiti kizo, kele zee wo zeelei ga ga yaava nu.

26 Zoi é luazu Gɔoɔ GALAGI va, naa ga kito gola zɔɔɔ,

na-doun zunuiti ti dɔɔfuzu zɔɔɔ pɔ be.*

27 Gɔoɔ GALAGI gaazuluabai ga é ga zenvu deungi, tofa nu gizo saai ná-baliiti ma.

28 Nuɔusei ná-mɔin ga é ga masagi ná-lebiyai, kele nuɔuseiti maavele vai ga da kundigii goloɔlo.

29 Zoi zii la gula fala, naa ga ná-gɔimala wolai keezu, kele ziiɔula nui ga da ná-gɔimalalai zule.

30 Ziileigi ga é ga kpusei ná-sii zuɔoozagi, kele toloi ga é ga seebei ma gaeiti su.

31 Nu a bala nui maanɔɔna, è Kpete Nui velevelega,

* 14:26 Wele ve: 10:27.

kele nu a maanogɔ nuiti maawɔingana, è ti Bete
nui lebiya.

³² Faa ɲou ge nui ná-yaavai ga da toka,
kele kitogi ga da ge telebo nui ya, eyesu saai.

³³ Gimalai ga da ze kelegele nui yiimave,
naa gwεεge balaa gimalala nuiti saama.

³⁴ Telebodai gee vai ga da zoi wɔɔɔ,
kele kotoi ga ga nubuseiti kpein unfe faa.

³⁵ Masagi ná-unfemai ga da ge botidge nui naati be,
niiti ti botii geezu be ga gimalai,
kele zoi é unfe fai geezu, ná-ziigaaawanai ga da zeeli
naa ma.

15

¹ Gooɔaavote pagɔi ga da ziiɔulagi gaayei,
kele nu maawana boei ga da kpɔei zuwɔɔɔ.

² Zoi é kalagi wosu ga gimalai, toga da kala wɔin ge
nu ma,

kele gimalala nui ga da gimalala vaiti nɔ wo.

³ Gooɔɔ GALAGI gaazuve ga adave pe,
é da nu ɲɔiti ta nu vagɔiti sumɔ.

⁴ Nu laawoo vagɔiti keeve ege zenvu wulu wolai,
kele faa ɲou ge negi ga da ziiɔologologi ge.

⁵ Gimalala nui ga da keege ná-tene gooiti pelevele,
kele zoi é yeezeizu zelilomai wu, naa ga boɔɔ leezu
ga gima nu.

⁶ Naavolo mɔinmɔin ka é telebo nui ná-pelei wu,
kele nii kpein nu ɲɔi sɔɔsu, toga da ge ga ziiɔolei
ma ungi.

⁷ Gima nuiti daawooi ga da faagwεgi vaza,
kele faagaagaalala nuiti ziimave la gana.

⁸ Gooɔɔ GALAGI maapei ga ga faa ɲou ge nuiti ta-
zalaɔaiti,

kele sole nuiti ta-GALA maanene woiti neeve be.

9 Goofo GALAGI maamei ga ga faa nou ge nui zie velei,

kele naama nui neeve be, nii e vilesu telebodai volu.

10 Zoi e zegezu faa vagoi volu, faa wola ga la ma ga maagolo,

zoi e zelilomai wainzegezu, naa undaa ga vili.

11 Goofo GALAGI gonealaazu ta undaavili zegezagai, zu vaiti kpein kwee,

nubuseiti zii gwee fai ga ga leeni toun be!

12 Waso nui neebe vaa la ga nu zeli lo ma,

e la da ga li gima nuiti po be.

13 Koozuneei ga da nu gaazuve volo,

kele ziiholoi ga da nu gaalei.

14 Kelefele nui ga da gaaba faa maagoli vai ma yeenape,

kele gimalala nui gonogi ga da ge ga gimalala vaiti no.

15 Maanogo nui zii ma voloi kpein nouve,

kele zoi undaanai, naa ga da ge feti gfula vai laawu no go.

16 Fizoge nu da ani go no zolo, e ge ga Goofo GALAGI gaazuluaba nu,

e va li naavolo wola zolosu, nii ziiholoi polu.

17 Fizoge nu tufa wuulugi ma laamii wo, kpeteai neebai zu,

e va li nike wuloi miizu, ni wainzegemai ga na.

18 Zii gfula nui ga da kpeiti suwolo,

kele zoi zii gaa la wana fala, naa ga da sakpegiti gaayei.

19 Naka nui na-pelei geeve ege gain sasai,

kele sole nuiti ta-velei gaa ga soli.

20 Gima loun zunui ga da keege goozune,

kele faaḡaḡaḡaalala zunui ḡa ḡa dee velevili.

21 Gimalalai ḡa ga koozuneei naama nui ve, nii bala-
gai faaḡaḡai ma,

kele zunui kelegelegai, toḡa ḡa zie soledai zu.

22 Faa maḡnmaḡn ka ḡa ḡazavi, ti la zolooga tōzei
gaazaḡatalai va,

kele ti zu ḡa ḡa beḡe, ni tenebo nua ta ná.

23 Koozunee vaa ve zunui ve, siegi zu é boḡo
wooḡaavotegi veezu la,

ziilei faa ve, ni kpōei a wona ga bo yeeḡeḡala!

24 Kelegele nui ḡa ḡa zie ga pelei, nii é leezu geezuve
zenvui vō be,

naa ḡa kizosu ḡovealaazu ma, nii é buu velei.

25 ḡōḡo GALAGI ḡa da waso nuiti ta-velei ḡologolo,
kele toḡa da baa poanzai ḡoligiti maazu.

26 ḡōḡo GALAGI maḡneeḡi ḡa ga kisie ḡoiti,
kele kpōe vagoiti ka a ḡa va ti wu.

27 Zoi é wōinni vele-o-vele, é beḡe, toḡa ḡa ná-
peleyeḡei lō kpōbi zu,

kele zoi é lobeanii wōinzeḡezu, naa zii zu ḡa ḡooza.

28 Telebo nui ḡa ḡa ḡigaizie, aisa é va ḡooḡaavotegi
ve,

kele faa ḡou ḡe nuiti ta ḡa faa ḡoi vaza ga laave.

29 ḡōḡo GALAGI maḡḡoozave faa ḡou ḡe nuiti ba,
kele toḡa da woilo telebo nuiti ta-maaneeḡe wootti
ma.

30 Nuḡoḡolai ma ḡaazuve ḡa ḡa koozuneei ve,
nui a woo niine vagoi menina, toḡa da iḡoḡo, é zeeli
ma ḡaeiti ma.

31 Zoi é woilosu tene ḡoiti ma, ta ḡo ba etea ziei zu,
naa zeizu ḡa ḡima nuiti saama.

32 Zoi é ḡeezu ga zelii mina lo ma, naa ḡa boḡo
veleveḡesu,

kele zai é woilosu tene gooiti ma, naa ga gi pagaiti
soloo.

33 Goofo GALAGI gaazuluabai ga da nu gala ga
gimalai,*
aisa nu va lebiya zoloo, keni e bofo maayei pe.†

16

1 Nuiti ta da ta-vaiti seikpasu,

kele Goofo GALAGI ga woo gaabelagi zea.

2 Esee pe ka da gisie ga nii kpein é keezu page,

kele Goofo GALAGI ga é de-geevaiti ma ungi ma
lukpoi gaalevezu.

3 Da-vaiti pe ze Goofo GALAGI yeezu,
da-vaa zeikpasuiti su ga bete.

4 Ani kpein kpete ungi ga ná, Goofo GALAGI ve,
anee faa nou ge nuiti, ta ná maanfo voloi ve.

5 Waso nuiti maayo ge la Goofo GALAGI ve,
koleve ga ti zalalalai la yega.

6 Faa gaaza golai ga da gba ga nu bofolai ta gaamai,
Goofo GALAGI gaazuluabai vo, nu ga da maagooza
faa noi va.

7 Nui zie velei a neena Goofo GALAGI ve,
tofa da ti yofozubete ta sili nuiti.

8 Fizoge ani goi nu soloo su, é zoloo telebodai zu,
e va soloo golai wo, yaavai zu.

9 Nui ga da faa zeikpasui ge,
kele Goofo GALAGI ga lo kofobolu pe.

10 Masagi a gena boea, daawooi ga ga GALA gooi,
a gena tukpoi gaalevea, daave mina wooveleda ge.

11 Goofo GALAGI wainve ga kiloiti ti laazeelii,

* 15:33 Wele 1:7 zu, ta sugulazuve. † 15:33 Wele ve: 18:12.

toḡa devezu, velei kəḡḡ ganiiti maanəai ti ḡe la.*

12 Faa ḡəu ḡe vai maayoseḡevə masagiti be, mazəbə telebodai ḡeai ḡa a da ná-zobogi maawui.

13 Masagi wəinve ga naati, niiti ti-laawooiti səlegai, naati neevə be, niiti ti bəezu ga gaamai.

14 Siegi zu masagi yiiḡaawanazu la, ná-ziiḡulagi ḡeevə eḡe saa ḡeelai, kele ḡima nui ḡa zoo é gaabe.

15 Siegi zu masagi ḡaazulo pelei vasu da, naa ḡa é ga zenvui,

ná-nubəḡlai ḡeevə eḡe foḡo ḡulazu lonabiingi.†

16 Gimalai zəbə fai vizəḡe zanu kitei ḡaale ba vai va, kelegelegi maabəḡgai leveḡe walii va!‡

17 Səle nui ta-velei ḡa é ga, è voluave faa ḡəi va, zəi é ḡaabaazu sie velei ma, naa ḡa zenvui ḡizosu.

18 Wasogi ḡa a da va ga nu ḡologolo fai, kibəbəmai ḡa a da va ga tooi.

19 Fizəḡe nu bəḡmaaye, wa bəḡmaaye nui, wo va li bəsu kəzoganii ma, wa waso nui.

20 Zəi é ḡidaazu kala gooiti bu,§ naa ḡa undaanəei zəbə,

undaanəe nu ḡa ga naama nui, nii é ḡitosu ḡəḡo GALAGI va.

21 Zəi é ga ḡima nui ziimave, naa ḡa ta da ḡe ma, kelegele nui,

kəə neenəgi ḡa a da pile səbə.

22 Gimalai ḡa da zenvui ve naati zea, niiti ti zizu la, ḡimalala nui salai ḡa ga ḡimalalai.

* **16:11** Wele 11:1 zu, ta sugulazuve. † **16:15** Foḡo ḡaabelasu lonai ḡa é deezu ga tufaiti pəno siegi zeelia. Toḡa ga kpetei ta koozunəei ma voogi (TSV 11:14). ‡ **16:16** Wele ve: 2:4. § **16:20** Tati pelei taḡili balaa ka ga niiti: zəi é ga kidafaawu nui, baa zəi é wilosu GALA daawooi ma.

23 Ni gɪmalai ɔa nui yiimave, toɔa da boe ga
kidafaawui,

ná-yepɛi é bosu, naa ɔa da faa vaa meni nuiti ma.

24 Kpɔe vagoiti keɛve eɔe koin gulɔi,

nii neai zenvui ve, pagai ga keɛe ganii kpusei vaa
zu.

25 Ta ɔa ná, sie velei zolegai gaazu,

keɛe gaabelazuve ɔa ga saa velei.

26 Pului ɔa da ɔe ga botiɔe nui ná-kpɔbai,

daave ɔa da di botiɔe vai ma.

27 Nu nakai ɔa da faa noi ɔevele beɛe,

daawooiti keɛve eɔe abulekai, é galai wosu.

28 Yaava nui ɔa da kpɔɛiti teve,

zɔɔzuziɛ nui ɔa da boola nuiti bali ma.

29 Suɔu nui ɔa da seiɔɔɔi yaava,

é naa vile pelei va, nii ɔoudai.

30 Zoi é ɔaazuveɛzu ma ga é ɔisie yaava ɔee vaiti su,

é lakɔɔgiti pu bu, naa bega ga faa noi ɔe.

31 Undeɔa ɔolegiti ta ga lebiya wɔɔɔgi,

ta da zɔɔɔ sɔledai zu.

32 Zoi zii la ɔula fala, naa vizɔe kɔɔɔfulubai va,

nui é boɔɔ zosu, naa vizɔe zoi va, é taa wolai zosu.

33 Ta da kpakutoomai ɔe ga, ti velela vele vaiti kweɛe,

keɛe ɔɔɔɔ GALAGI ɔa a da deve ɔaabelagi wo.

17

1 Fizɔe bulu buɔa vɔɔ goi ɔe nu ya, é da mi ziileigi
zu,

nu va ɔe pelei naa wu, daamiani pagɔi kpein ge ná,
keɛe sakpegi la bega ná.

2 Botiɔe nui é ga ɔima nui, naa ɔa da zei doun zunui
unda, nii é baadfulama vai ɔeezu.

Toɔa nɔnɔ zɔɔɔ poganii zu ɔeeɔeɛleaiti saama.

³ Wali gaei ta zanugi, ti gaa ga da wun ga abui, ma
nɔɔɔi va gɔla ba,

vele gana Gooɔɔ GALAGI nuiti zii voluɔɔulazu la.

⁴ Zɔi é faa ɲɔi gɛɛzu, toɔa da woilo faa ɲɔu gɛ nuiti
goo ma,

zɛɛ nui ga da woilo, woo ɲɔu wo nɛgiti goo ma.

⁵ Da ɲɛɛɔɔulana bala nui zu, Kpɛɛ Nui ga è unfesu,
zɔi é ɔɔoozunɛɛzu seɲɔɔɔi ná-maanɔɔɔ vai zu,
salalalai la yɛga.

⁶ Nu ɔɔloiti ta-ɛbiya wɔɔɔɔgi ga é ga ti-lounlonti,
lonti ma zaalai ga é ga ti zɔɔɔ nuiti.

⁷ Nu woozuɔɔɛɛi la zolooni faaɔaɔaɔaalala nui ma,
zekana nɔ, zɛɛi la zolooni la kundii ma.

⁸ Tanigaa ta da ɔɔisɛ ga, lobɛanii ga gɛ ti ɔɛ ga
undaanɛi,

naa ga ta ɔɔɔɔ zɔɔɔ su, ta-vai pɛ su.

⁹ Zɔi é pɔ é nɛɛ nuiti bɛ, naa ga da tɔ koloɔɔogiti
suvaayɛ, niiti ti gɛai la,

tɔɔzei da gɛna sugulaa kenein, naa ga da è-wɔɔlaiti
maaɔooza è va.

¹⁰ Zeliloma ɔɔilagi ga da faa vaa kelegele nui ma,
é leve kpakɔ ɲɛ unɔila (100) ba, ta faaɔaɔaɔaalala
nui loɔa la.

¹¹ Nu ɲɔi ga da buzege daalɔɔɔma vai nɔ ɔaizɛ,
keelai é la maawɔɔɔɔga gɛa, naa ga da leve
daalɔɔɔma.

¹² Nu ɔɔomi ga file zua leei, nii ná-zivoiti kulaai zea,
naa vizɔge, è va ɔɔomi ga faaɔaɔaɔaalala nui é ná-
titidai zu.*

¹³ Ni nu a faa ɔaɔɔi zalana ga faa ɲɔi,
maanɔɔɔi la zɛgɛa maala pɛ.

* **17:12** Wɛɛ ɔɛti: 2Sa 17:8; Wɔz 13:8.

14 Sakpegi lɔɔzei, naa ɔa é ga è ziei luɔɔlosuve
laavie,
zeɔe ná, aisa kpɔei va leve.

15 Nii é losu faa nɔu ɔe nui volu, ta zɔi é telebo nui
veelalazu,

ti felegɔ pe ti maayoseɔeve Ɔɔɔɔɔ GALAGI ve.

16 Wali a ɔena ɔimalala nui ya, leeni ɔa a ke la?

Toɔa zoo é ɔimalai ɔeya la ɔaa?

Kele ɔi pagɔ la zea.

17 Bɔɔla nui ɔa da neɛbei ɔe yeenɔpe.

Ɔeɔɔɔloin ɔa da kpɔbai ɔe, faabaagi a vaana.†

18 Keni nui balagai ɔigi ma, naa ɔa a da minazeɔe,
é ɔɔɔɔ ɔe ga zeelagai, nu ɔiligi ná-kuyei zala vai zu.‡

19 Nui kpɔeba vai neai be, tɔ koloɔɔologi neɛve be.

Zɔi kibɔɔlɔmai su, naa wɔinve ga é ɔɔɔɔ ɔoloɔɔlo.

20 Nui yaavai ziimave, é la undaane zɔɔɔga,

zɔi é ga ne felegi, naa ɔa lɔ nimizai zu.

21 Zɔi é faaɔaɔaɔalala loun zunui zɔɔɔsu, ziizoolai
ɔa da ɔe ma.

Ɔimalala loun zunui, keɔɔe ɔoozu la ga ne.

22 Ziilaai ɔa ga keɔeya zaɔu wola,

kele kitevei ɔa da nui zunegi be.

23 Yaava nui ɔa da lobeanii zo, ti dɔɔɔɔ seɔei wu,

nii a ke é tukpɔi maave.

24 Ɔimalai maabuɔave keleɔele nui va,

kele ɔimalala nui ɔaazuve ɔa liizu faiti pɔ, niiti é la
zooga é va ti zɔɔɔ.

25 Faaɔaɔaɔalala loun zunui keɔɔe ɔa da ɔe ziiɔɔɔi
zu,

é ɔe ga ziiɔɔɔologi naa ve, nii é zɔɔɔga.

† 17:17 Tati pelei taɔili ɔalaa ka ga nii: ɔeɔɔloin ta ɔa da zɔɔɔ
faabaagi ma voloi vaa zu. ‡ 17:18 Wele 6:1 zu, ta suɔulazuve.

26 E la zooloni, nu va fuun gani g̃ula sɔbalala nui ya,

toɟa ga telebotala vaa, è va unfema nui loɟa.

27 Nui nii é ziaa faa mɔinmɔin su, naa ɟa da dama, é mina bɔe ga gola,

kelegele nui ɟa da yeeɟeɟalai zeɟe, é da ɟisiɛ.

28 Gimalala nui balaa a da leve ga ɟima nu, ni toɟa zoo maafesu kpɔ.

Zɔi é laaɟulusu, naa ɟa é ga zunui nii kelegelegai.

18

1 Nui nii kpalai ga ɟakalave nɔ, toɟa da maafooza zɔiti ba,

toɟa da yiiɟaawana, ɟima vai kpein daalɔɟma.

2 Gimalala nui yiima vaa la ga faaɟaafaa vai, keni ná-kisieiti sule vai.

3 Siegi zu nu nɔi vaazu la, wɔinzeɟemai ɟa da vile polu, ti va.

Unfegi ɟa da vile baafulamai volu.

4 Nui bɔe woosti ti da, ta ga ziei buuzeidai gola, ɟimalalai ma deungi ɟa ga kotudei, é zulusu.

5 Maa la neeni, nu va lo faa nɔu ɟe nui volu, è va telebo nui veelala ná-gaamai zu.

6 Gimalala nui ná-kpɔeiti ta da sakpegi loo, daawooi ɟa da doɟai maaloli ma.

7 Gimalala nui a ɟena bɔea, toɟa da bɔɟɔ ɟologolo fai ɟe,

kpɔɟɔ woosti ta da ɟe ga baliiti, é ɟɔ ga tiye.

8 Zɔɟɔzuziɛ nui ná-kpɔeiti keɛve eɟe ani nemigiti, ta da yei ti zeeli nu ɟoozuve.

9 Zɔi é ná-botiɟe vai maafonɔɔsu, ta ga ani ɟila, ta zɔi é kologolosu.

10 Gɔɔɟɔ GALAGI ɟa ga sigi golai,

telebo nui ɔa da biɛ, é li ná, é ɔe ziileigi zu.

¹¹ Kpɛɛ nui ná-naavoloi ɔa é ga ná-taa wolai, toɔa da ɔigaizie ga toɔa ga siɔigi, nii a zoo toun makɛsu.

¹² Siɛgi zu wasogi nui yiimave laavesu da, kologolo geei zeelia.

Aisa é va unfemai zɔɔɔ, keni é zoo bɔɔɔmaayeizu.*

¹³ Zɔi é goɔɔaavotegi veezu, aisa é va woilo kpɛɛi ma, é wosu,

toɔa ná-ɔimalalai ɔula keɛma, é zɔngɔ zele bɔɔɔ va.

¹⁴ Kisie vagɔi ɔa zobo fe nui ve, é zie seeɛɛi wu, keɛle kisie vagɔi a valibona ga iɔɔtevei, be ɔa a pu su volu?

¹⁵ Kelegele nui wɔinve ga é faagwɛgi zɔɔɔ, ɔima nui ɔa da ɔaaba ga é woilo kpɛɛiti ma, ta nu ɔala.

¹⁶ Faanɛɛi ɔa da peleiti daalao,

é nu laazeeli nu wolaiti ma.†

¹⁷ Nu mɔungi é baazaɔazu, toɔa da ɔe eɔe toɔa gaamai zea,

eyɛsu tukpɔɔɔɔi va é gooiti sakpe.

¹⁸ Kpakutoomai ɔa da sakpegi be,

toɔa da balaa nu wolaiti seɔe unga.

¹⁹ Nu zeeli vai baave ɔeɔɔɔloin ma, nii maawanaai, é leve taa wolai va, nii siɔigi ma.

Kpɛɛi ɔeeve eɔe siɔigi laave ma zɔɔɔgiti.

²⁰ Eɛe ka da daawooiti ma lɔnɔgiti kɔɔɔ, é yiɔo ga tiye,

toɔa yiɔo ga niiti, dakɔɔgiti ti ti veai.

²¹ Saai ta zenvui ta zoo zɔɔɔsu nui neɔi zaɔui zu.

Zɔi kpɛɛzuɔulai neai be, keni é va subolo ɔɔmɔ fai wu.

* **18:12** Wɛɛ ve: 15:33. † **18:16** Wɛɛ ve: 17:8.

22 Nui a anzai zolona, é undaanei zolonga,
faanee ga naa, é solongai Goofo GALAGI ya.

23 Bala nui ga da boe ga maaneene wooi,
kpete nui googaavotegi wo ga zeejaabaai.

24 Nui nii bolai mindai, ta polu kpole vai ma,
kele nu wola gitei ga da gili é va, é leve è-geloin va.

19

1 Fizege nu ge ga bala nu, è etei zie ladalai zu,
è va ge ga faagaagalala nui, nii zai.

2 E la vizoni nu nape ma, é va vala faagwagi ma,
zoi é gofozuvilezu, toga da faagaazagi ge.

3 Nui ná-gimalalai ga da ná-pelei gaavala ba,
é da yijaawana Goofo GALAGI ma niina.

4 Naavoloi ga da nui walai main gola,
kele bala nui bolai ga da gele ba.

5 Zee zeelei zalalalai la yega,
dogai la volaa naa va, nii é zeei vazasu.

6 Nu mainmain ka da sabelama nui maamuse
gaazu,

ese ka po é ge ga naa bolai, nii é faaneei geezu.

7 Bala nui la neeni keefelointi be,
baa mu ná-siepoluiti, naati ta da maagoza ba.
Siegi zu é wainni la ga é boe ti vo, ti la mo koba.

8 E kigaiziei maagoli, da naa geezu da bofoi da-
undaanei vaa ma,

da gilina gimalai va, da undaanei zole.

9 Zee zeelei zalalalai la yega,
zoi é zeei vazasu, naa ga bofoi loozu ya.

10 E la vizoni gimalala nui ma, é va etei zie gaane
zu,

sonaga duoi va ge ga kundigiti deve nu.

11 Nui ná-gimalai ga a da voni da ná-ziigulagi ma,

toɟa be ga lebiya, é ná-faawanamaiti suvaaye.

12 Masagi ná-ziiɟulagi maayikive eɟe zalai zikɔ woi,

kele ná-faanɛi ɟeeve eɟe naɟagi, nii é tufai ɟa.

13 Faaɟaɟaalala loun zunui ɟa ga keeɟe ná-nimizai.

Kpɔleve anzanui ɟeeve eɟe zie goi, nii é vilesu peinpein maa la levezu.

14 Nu ɟa zoo é pelei ta anii kpein sɔlɔ ga pogani è-ɟeeni zea,

kele Ɔooɟɔ GALAGI ɟila kpe nɔ ɟa a zoo, é ɟima anzanui ve nu ya.

15 Dɔɔvei ɟa ɟa nui wui boɟɔ ma,

zoi nakaai, pului ɟa so.

16 Nii é devei zosu, naa ɟa baazu zenvui maazu,

zoi é la ɟaabaazu sie velei ma, naa ɟa za.

17 Zoi a bala nui maawɔingɟa, loɟo kana é feezu

Ɔooɟɔ GALAGI ya,

naa ɟa naa ve zea, nii maanɛai ga é sɔlɔ.

18 E-loun zunui maɟolo gelegele, siegi zu kitogi ná la de,*

kele mina wɔin ga paa vaa.

19 Nui ziiɟulazu, kenii ti ani ɟula zea.

Ni ti la ani ɟulani zea, ti zobo fea be ga é tɔzei volu.†

20 Woilo tene gooiti ma, va zelilomai wu,

gaabelasu, ɟa ɟe ga ɟima nu.

21 Nui ɟa ɟa faa mɔinmɔin kevele beɛɛ ná-kisiɛi zu,

kele Ɔooɟɔ GALAGI ná-devei ɟa daa a ɟa zeeli.

* **19:18** siegi zu kitogi ná la de: Tati pelei taɟili balaa ka ga nii: mazɔlɔ kito ka de ná. † **19:19** ti zobo fea be ga é tɔzei volu: Tati pelei taɟili balaa ka ga niiti: ta tɔzei volu, baa ta ta bo baa vai va.

22 Nii nuḅusei pɔ nui ná-fai zu, naa ɔa é ga
woogɛɣɪladai,

kele tama, bala nui vizoge woovalada nui va.

23 Gooɔɔ GALAGI ɔaazuluabai ɔa da bo nu va, è
zenvui wo,‡

anii pe ge ɔe è ya, è kpidiiti sie, maanoɔɔ la zeelia è
ma.

24 Naka nui ɔa da yeelo baɔa ɔokoi zu,

kele doo vai daave, naa baa.

25 Siegi zu ti waso nui loɔazu la, zoi é la de faa
moinmoin kwɛeni, naa ɔa da ɔi sooo,

zeli lo kelegele nui ma, toɔa faaɔwegi zooo.

26 Zoi é keege zopele noozu, é dee be,

naa ɔa ga doun zunui é unfe fai ɔeezu, ta
baaɔulama vai.

27 Doun zunu, da bena woilosu kala gooi ma,

da voluave faaɔwe kpɛiti ba.

28 Zeele noi ɔa da tukpɔɔaaleve vai ɔaavala ba,

faa noo ɔe nuiti daave ɔa da telebotalai mi.

29 Tukpoi ɔevele beveve ga é loo neeɔulasu nuiti ma,

doɔa bakoi ɔa ga faaɔaɔaalala nuiti polu zaamaave
nono.

20

1 Dooi ɔa ga neeɔulasu anii, kpoole anii é nu
ɔaazulatisu, toɔa ga zoolama anii,

nu-o-nu é boɔɔ loozu ya su, naa la zooga é va ɔe ga
ɔima nu.

2 Masagi a yiiɔaawanana, maa ɔa da yiki ege zalai
ziko wooi,

dei da masagi ná-ziiɔaawanai ɔaazuleena, è-yenvui
ɔa faabaagi laawu.

‡ 19:23 Wele ve: 10:27.

³ Nu maagfooza sakpegi va, naa ga ga lebiya vaa.
Kenii gĩmalala nui ga a da woizubalo, é lo su.

⁴ Dooɓe nui la ge keeni, é va wozai woli ma
yeegegalai,
ani la gea ná, nii a teve molo levei zu.

⁵ Kisieiti ti nubusei yiimave, ta ga ziei buuzeidai,
kelefele nui ga soogai ta zaɗazu.

⁶ Nu moinmoin ka da ná-woogegiladai zule,
kele mini ga sobelama nui a ga ná?

⁷ Telebo nui ga ziezú ná-saledai zu,
undaanee vaa wola ga naa, ná-dointi be, a zefena
naa.

⁸ Siegi zu masagi zeizu la tukpagaalevezuve,
toɗa da faa nɔi yɔɗɔzuɗa, ga wele laa gilagi nɔ.

⁹ Be ga a zoo é ge ma: «Ziimave goleavena,
gè ɗadega koto la mɔ bà?»

¹⁰ Nu kiloi ta kɔɗo ganii ma zii felegɔiti sege, é va
nuiti yaava,

naa ga ga Gooɗo GALAGI maɗɗei ba vaa.*

¹¹ Zunu loungoi ga da boɗo gevele le ga ná-
keewotiiti,
nu ka ni soɗi ga va, é zole.

¹² Nu woiyegɗei é faa menisu, nu gaazuve é
wozaɗaazu,

Gooɗo GALAGI ga é ti gĩlagilagi pe kpetea.

¹³ Mina niimenii wola nee ve, è mina gaabela bal-
adai zu.

Wuzegɗe ga sobuzobui, da daamiani soloo, è boɗo ba.

¹⁴ Ani geya nui ga da ge ma: «É la vani! E la vani!»
Kele a zefena ná, é boɗo maamuse ga anii naa zoloo
fai.

* **20:10** Wele 11:1 zu, ta sugulazuve.

15 Zanugi ma vaa la baani, kɔbu ani vagoi moinve,
kele anii nii fizogai ti pe ba, naa ga é ga, nu laawooi
é faagwégi veezu.

16 Ni nui ta a bɔɔɔ gɛna ga zeelaga è vɔ be, é vile nui
ta ná-kuye vaa va, nii è la kwεε,
ná-segei zege ga kpɔnmai, nui naa ná-faa zu, nii
è la kwεε.

17 Daamianigi unmaai, mounpa toɔa da nee,
kele naa volu, toɔa da ge ga kɔtui, é nui laave laave.

18 Faiti ti gazaavisu, ti laa ga da zeeli ga tene pagaiti
maavele.

Da gɛna lia kɔmave, gaalugi wo, è faiti kpete.

19 Zoi é fama bɔei vazasu, naa ga dɔɔɔfuzu vaiti
kulazu.

A mina bɔ faa ma, wa nuiti ti kpɔezugula jakaiti
bosu.

20 Zoi a keegɛ voovo ta dee,†

zii ga loo, ege lanboi é zaazu kpidi bɔii zu.

21 Poganii sɔbɔɔgai ga gaazuvilei mounpagi zu,
tuya la gea ma naa volu.

22 Mina ge ma: «Nà nɔnɔ votokula!»

Gito Gɔɔɔ GALAGI va, toɔa è gizo.

23 Gɔɔɔ GALAGI maape ga ga kɔɔ ganii daa la
zeelini,

é la vaa zεε gfiloi wu.‡

24 Gɔɔɔ GALAGI ga é losu nui luɔ ná-eteai zu.

Nubusei ga zoo gale é pelei gwεε, nii é ziezū la?

25 Polu la vani nui ma, è va ani ve Gɔɔɔ GALAGI ve
ga gaazuvilei,

† **20:20** Faa nɔu wola ga nii to ge zeini ma kpaan, zoi a la kologolo, ti bena naa va (Egz 21:17; Lev 20:9; TSV 27:16). ‡ **20:23** Wele 11:1 zu, ta suɔulazuve.

baa è minazege pe, è va lega gigaizie su. §

²⁶ Gima masagi ga da faa nou ge nuiti so,
é faa la ti ma, maawoingfa la su.

²⁷ Nui ná-faagaafaa figi ga ga lanboi, nii Goofo
GALAGI feai,

tofa é nui yiimave vaiti pe fegefefegfesu.

²⁸ Nufofolai ta woofefiladai ga a da masagi make,
ná-nufofolai ga é ná-masa kpokpogi zeí vele betezu
la.

²⁹ Zebai ga é ga buzege niinagiti ta-vadai,
kewola volbiti ta-unfemai ga é ga undega golegi.

³⁰ Maawana valai ga ga faa noi gefe salei,
zekana é la, dofai ga da zeeli kisieiti ma, niiti ti
loofuai.

21

¹ Masagi yii ga Goofo GALAGI yeezu, ege ziei é
yeizu,

é da lii la, ve nope ná neai be.*

² Ese ka da gisie, ga nii kpein é keezu page,
kele Goofo GALAGI ga é de gee vaiti ma ungi ma
lukpoi gaalevezu.

³ Nui a telebo fai ta sole fai gefena,
naa ga fizogai Goofo GALAGI gaazu, é leve zalaifaiti
ba.

⁴ Gaazuleei ta waso zenvui,
faa nou ge nuiti ta-eteai kpein ka ga kotoi.

⁵ Zoi é gaaabaazu, é faazeikpasuiti ke, naa zoloozi zu
ga woolo,

§ 20:25 Wele ve: TbN 5:3-5. * 21:1 Pete velei é keeni la ga
Nebukadenezaal (Dan 4:28-29, 32) ta Siluse (Eza 45:1-3; Esd 6:22).
Wele veti: 16:1, 9; 19:21; 20:24.

kele zai é faiti keezu ga gaazubadii, naa ga li é lo pului zu.

⁶ Niiti ti ta-betei zolobosu zeei zu, ta ga faagaaqaalala nuiti ti bizezu, ti lo saai zu.

⁷ Faa nou ge nuiti ta-zunoi ga da li ga tiye, mazoloo ti la vaani bu, ti va ladalai ge.

⁸ Namaba nuiti ta da vile pele gongugi volu, kele lada nuiti sie velei zolege.

⁹ Fizoge nu ze fiile zosuve sokogi zu pele gomave, wo va li bosu zeizu ma, wa kpoeleve anzanui.

¹⁰ Faa nou ge nui yiimai ga ga faa nou gee vai, anee bolai bogoi, é la loga maazu.

¹¹ Maagolo bakoi a zeelina waso nui ma, zai é la de faa mainmain kwee, naa balaa ga da gi soloo, da gima nui galana, toga da faagwengi zoloo.

¹² Telebo nui† ga da gida naa kpein bu, nii é geezu faa nou ge nuiti ta-velei wu, siegi zu ti loozu la maanogoi zu.

¹³ Nui nii é la woilosu maawain nui ná-kpee wooi ma, to bogoi ga kpeei loo, é la googaavote soloo ga.

¹⁴ Faaneei é geezu dooguzu, naa ga da ziiigaawanai gaayei.

Lobeanii é levesu dooguzu, naa ga da ziiigula golai gaayei.‡

¹⁵ Toga ga koozune vaa telebo nui ve, sole fai a gena gea,

kele naa ga ga nimiza vai faa nou ge nui ve.

¹⁶ Nui nii é zeezu gi pagoi ma velei va, ná-doofo bosuve ga geezu ga goveiti ta-maabogi zu.

† **21:12** telebo nui: Tati teveli tagili balaa ka ga nii: telebo GALAGI.

‡ **21:14** Wele veti: 17:8, 23.

17 Zoi bɔɔɔyiyimai neai be, toɔa kpalai ɔwee,
zoi é bɔɔɔ veai dɔɔi ya, ta etea gaazuɔfulapɔi, é la
beɛa eyesu pe.

18 Faa nɔu ɔe nui ɔa é ga telebo nui unmoɔ ganii,
yaava nui ɔe ga soɔle nuiti toɔni.

19 Fizoɔge nu zeizube, nu ɔa da ani naavolo vagoiti ka
è mina ze kɔɔelebe anzanui ɔoba, ziiɔaawanaai.

20 Gima nui zeizube, nu ɔa da ani naavolo vagoiti ka
na, ta gulo makegaiti,
faaɔaɔaɔalala nui ɔa da naati suvaza, niiti ti zea.

21 Zoi é ɔaabaazu, é ɔe ga telebo nu, ta woɔɔeɔilada
nu, sii zu ɔa ɔooza,
toɔa zo ga telebodai ta unfemai.

22 Gima nui ɔa laaleena taa wolai wu, nii salaɔusu
ɔezɔɔeɔegiti ti maabeazu,
é sigigi loka, nii taai ɔitogai ba.

23 Zoi é baazu daave maazu ta neɔi,
naa ɔa bɔɔɔ ɔizo kidaavili faa moɔnmoɔn ma.

24 Neɔɔfulasu nui ɔa ga waso nui, ta gaazulee nui,
nii waso datevegai diizu faiti kee vai ma.

25 Naka nui ɔa da za, tozei ziima vaiti daa la
zeelizu,
mazobɔ é la po é va yeevee fai nɔpe ba.

26 Yeenɔpe, toɔa gaazuɔfulapɔi laawu,
kele telebo nui ɔa da ti pe kwee, é la ta makega bɔɔɔ
ve.

27 Faa nɔu ɔe nuiti ta-zalaɔai ɔa ga ziimazie ganii,
soɔnaga ta vaana kulazu ga kisie nɔi.

28 Zee zeelei undaa ɔa vili,
kele zoi é gaamai wosu, nii é menini, zobo ka naa
ve sienɔpe su é boe.

29 Faa nɔu ɔe nui ɔa da bɔɔɔ ɔula ga lada nu,
kele soɔle nui ɔa da ɔaaba sie velei ma.

³⁰ Nuḅusei ná-ḡimalai, ta ná-kelegelegi ta ná-kisiɛi, naati tanɔpe ge la zooga, é va li Ḡooḡo GALAGI yiimai laalɔḡoma.

³¹ Ta ḡa sooiti maagili kɔɔḡo voloi laalɔḡoma, keɛɛ pile sɔɔɔ fai ḡa Ḡooḡo GALAGI yeezu.

22

¹ Tɔḡɔḡulagi vizɔge naavolo wolaiti ba, è unfe zɔiti ma, naa vizɔge, é leve walii va ta zanugi.

² Kpete nui ta bala nui ti ɔge faa ḡila ma: Ḡooḡo GALAGI ḡa é ti felegɔ pe kpetea.

³ Ḡima nui ḡa ḡa maanɔḡo ḡa é vaazu, é lekpe tuḡo, keɛɛ nui é la de faa mɔinmɔin kwɛɛ, naa ḡa ḡa zie ná ḡobave, é ma ɔɔɔi zɔɔɔ.

⁴ ɔḡomaayeii ta Ḡooḡo GALAGI ḡaazuluabai ma ḡulanumai ḡa ga, kulagaanɛɛzui, ta unfemai, ta sii zuḡoozai.

⁵ Yaava velei, ḡaingiti ka ti su, ta baliiti, maanɛai nu maagooza ba, ni è-yenvui wɔin ḡa è ma.

⁶ Doungoi ḡala ga pelei maanɛai é zie la,* anɛɛ siegi zu é vɔɔzaḡasu da, é la zeḡea ba.

⁷ Kpete nui ḡa ḡa zei, bala nui unda. Kuye zeḡe nui ḡa ga duɔi, kuye veɛ nui ya.

⁸ Zɔi a telebotalai vaza, toḡa teve ga maanɔḡo, ná-zobogi ḡa ḡologolo, nii é toomai ḡɛɛzu la.

⁹ Nui é nuɔɔḡolai ḡɛɛzu seijɔḡoiti be, toḡa tuyai zɔɔɔ, tɔɔzei ta ɔɔsu ná-daamianigi ma ta bala nui.

¹⁰ Neɛḡulasu nui ɔɛ, kpɔɛi ḡa ɔɛ,

* **22:6** Tati pelei taḡili balaa ka ga niiti: doungoi maagolo ga sie velei, ɔaa doungoi maagolo ná-eteai lɔzei ziegi zu.

goomaagaaliiti ta poomugiti ta 6e.

11 Ni nu woinve é gɛ ga masagi neɛnɔɔɔi,
keni kisiɛ vagoiti ti neɛ be, ta neɛne kpɔɛiti.

12 Gɔɔɔɔ GALAGI gɛa welezu faagwɛgi ma,
kele toɔa da yaava nui ná-kisiɛiti supu.

13 Naka nui gɛ: «Zalai gɛa loni eteave,
é mina lia bálizu ga pelei zu taa zaamave!»

14 Weɛnzeɛ anzanuiti daave gɛa ga zegezaɔgai
suɔoozaai,
nui Gɔɔɔɔ GALAGI yiiɔaawanazu ma, naa gɛa loo
su.†

15 Gimalalai gɛlilive dounɔoi yii va,
maagolo bakɔi gɛa maagooza ba.

16 Zoi é bala nui laazuɔɔlizu, é va tɔnɔ sɔlɔɔ ba,
ta zoi é veɛaniiti feezu kpeɛ nui ve, naati
gaabelazuve gɛa gɛ ga baladai.

Gima nuiti daawooiti

17 Dama, è woilo ga pagɔ gima nuiti gooi ma,
yiilaalao faagwɛgi luɔɔ, gè feezu è ya.

18 Mazɔlɔɔ fizɔge è ti make gɛsu,
è gɛvele ɔɛɛ yeenɔpe, è da ti zuɔɔula.

19 Wòinve ga è gɛito Gɔɔɔɔ GALAGI va,
naa gɛa é ba, za, nà è gɛlasu, da balaagi.

20 Gè la tene gooiti ta kidafaawu vaiti seveni è ma,
ná zeizu va gɛ ga puusavagɔ (30),‡ ɔaa?

21 Naati ta kala kitei ve è ya, soloogai kitogi ma.
Ni nui ta a è levena, gaamai gɛaizieu,
da zoo è faa gaamaiti bo ma, kisuɔala.

† **22:14** Wele veti: 2:16; 5:3, 5; 6:24; 7:5. ‡ **22:20** puusavagɔ:
Nii wola la gɛleni Efulu wooi zu. Tati pelei tagɛli ɔalaa ka ga niiti:
mɔunpa, ɔaa niiti ti wola vagai.

22 Mina lo bala nui ná-zobotalai ma, è va maavo, mina maawoin nui maanogó tukpogaaalevezuve.

23 Tózei Góogó GALAGI ga ti maalobo, toga naama nuiti zenvui gfula ti ya, niiti ti zóiti zeagóligiti kulazu ti ya.

24 Mina ziiigaawanawana nu zeizei, mina ziiigfula nu ge ga ziepolunogó,
25 è va li bogó maagolozu ga sie velei, è va bali la bogó lugó da-eteai zu.

26 Mina ge naati saama, niiti ta ge ga zeelagaiti, ziingao faa zu, ta kuye zege vaa zu. §

27 Mazobó ni ani la è ya, è va sala, ta è bogó vetei gfula è ya, è laazu ga.

28 Mina kwεpelema vobzagagi zege daazu, nii è-mεmwolani ti daani.

29 Ni da zunui ta gaana gígi ma ná-botii zu, toga zoo é botii ge masagiti be, é mina ye naati saama, niiti ti la ga sobelama nu.

23

1 Ni da gena zeini daami wosuve tabali ga, wa unfema nui ta, dama ga ná-fai.*

2 Ta gfula da-vului la, ni è gfulukpuge.

3 Mina daamiani pagóiti no vete, tanisu ta feezu è ya kisie noi maazu.

§ 22:26 Wele 6:1 zu, ta sugulazuve. * 23:1 dama ga ná-fai: Tati pelei tagili balaa ka ga nii: dama ga nii é è-gakalave.

⁴ Mina bɔɔɔ bɔɔ ga è bɛtɛ vai,
ɔɔɔ vɔɔ ma ɔɔɔɔi va.†

⁵ E ɔɔɔɔ nɔ, è ɔɔɔɔ naavoloi va, tɔun é bɛga ga
ɔɔɔɔ,
mazɔɔɔ toɔɔa kovɛgiti tosu bɔɔɔ va, é ɔɔɔɔ, é li
ɔɔɔɔɔɔ, eɔɔ ɔɔɔɔi é ɔɔɔɔɔɔ.

⁶ A mina bɔ daamiani ma, wa nui é ga ziiɔɔɔɔɔ nui,
è ɔɔɔɔ mina ɔɔɔɔ daamiani ɔɔɔɔi ba.

⁷ Mazɔɔɔ nui vɛ kɔɔɔɔi na ga deve, é ɔɔɔ ma: «Laami,
è bɔɔɔ.»

Kɔɔɔ ɔɔɔɔɔi zu, é la è vɔ ziiɔɔɔɔɔ.

⁸ Da unɔɔɔi ga ma bɔɔɔɔi è mii,
woo nɔɔɔɔɔɔi è ti wɔɔɔi, ti la mɔ faa vaa.

⁹ Mina bɔɔ faaɔɔɔɔɔɔɔɔɔ nui vɔ,
toɔɔɔ è bɔɔɔ woo vɔɔɔi baaɔɔɔɔ.

¹⁰ Mina kɔɔɔɔɔɔɔɔ vɔɔɔɔɔɔɔɔɔ maavalibo,
è va wɔɔɔn ga è ɔɔɔɔɔɔi ta-yooi zɛɔɔɔ.‡

¹¹ Tɔɔɔɔɔi ti maalobo nu wola ɔɔɔ ná,
GALA bɔɔɔɔi ɔɔɔ ti maalobo è laalɔɔɔɔɔ.

¹² Yiilɔɔɔ maɔɔɔɔɔi wu, è sɔɔɔɔɔɔ,
è woilo faaɔɔɔɔɔɔi ma ɔɔɔɔɔi ma, é wosu ga de.

¹³ Mina inɔɔɔɔ ga è-loin maɔɔɔɔɔ vai,
anɔɔɔ ni da ɔɔɔɔɔɔ ga kɔɔɔɔɔ ɔɔɔ tieɔɔ, é la zaa.

¹⁴ Naa ɔɔɔ zoo é kaka faiti kɔɔɔɔɔ maazu,
niiti ta la ɔɔɔ ga undaavili faa.

† **23:4** Tati pelei taɔɔɔi ɔɔɔɔ ka ga nii: ɔɔɔ ga keɔɔɔɔɔ nu è
kɔɔɔɔɔɔɔɔ. ‡ **23:10** Wɔɔɔ vɔɔi: 15:25; 22:28; TSV 19:14.

15 Dòun zunu, ni ða ðilina ðimalai va ga è-yii pe,
nà koozunεε wola zòlò naa zu.

16 Siεgi zu è bœzu la ga gaamai,
toða bè ga koozunεε wola.

17 Mina ðaazufula faa ηου ðε nuiti ba,
κεε yeenοπε ðolo Γοογò GALAGI υε.

18 Mazòlò ða velela velei zòlò,
ða-ðitogi la ðologologa.

19 Woilo gòo ma ga pagò, dòun zunu, è ðε ga ðima
nu,
è yiiυile sòle pelei va.

20 Mina υile ðòò bòle nuiti polu,
baa naati niiti ti bòγò veezu daamii nεεnεgiti zea.

21 Mazòlò ðòò bòle nuiti, ta ðulukpu nuiti, ta ða
gaabela nimizai zu,
ηiimεni wo nuiti balaa, ná tago υena, ti bòγò maagili
ga seje zaðaiti.

22 Woilo è-ðεε wooi ma, nii é è zòlòga,
mina è-lee υελευεε, siεgi zu é υòlòzaðasu da.

23 Gaamai ðaiziε, ta ðimalai, ta kalagi, ta faawu-
uzumogi,
mina ti zuðologolo.

24 Telebo nui κεεðε ða ða ðε koozunεεi zu ðò,
undaanεε nu ða ga naa, nii é ðima loun zunui
zòlòsu.

25 E-ðεε ta è-lee ti ðoozunε è ma,
naama undaanεεi ðε ga anzanui naa nòno, nii é è
zòlòga eteai zu.

26 Dòun zunu, la nòun da,
è siε velei wuuzumò.

27 Mazɔɔ kologolo anzanui ɔa ga zegezaɔai
sugoozaai,

wɛenziɛ anzanui ɔa ga kɔɔyeɔei sulɔidai. §

28 Toɔa da pele ɔɔngi wo, eɔe toosu nu,
toɔa da zunu mɔinmɔin ke ga woovalada nu.

29 Be ɔa ɛ kpeei loozu ga: «Ee, dɛe, mɔanɔɔa?»

Be ɔa kpɔe wafuungiti ti losu ba, maa da wana un
ge la ba?

Be ɔa gaazugɛzeiti kpɔidai su?

30 Naati, niiti ti lebisu dɔɔ ɔɔlezuve,
tei ti dɔɔ zupuiti kpɔlezu.*

31 Mina wɛle dɔɔi va pelei va,
ɛ nesu, ɛ da volo vɛlei zu, ɛ da yei vaa.

32 Toɔa da gaabela ga, ɛ nui ni eɔe kaalii,
ɛ nu wo eɔe kpokpo gani ma wanai ba.

33 E-ɔaazuve ɔa faa ɔiligiti ka,
ɛ-ɔigi ta ɛ-laawooiti ta zupu. †

34 Toɔa ɔe ɛ ɔisu, eɔe da ɔe laani kpolodei zaamave,
eɔe ɔato zu nui, ɛ zɛleni ga ma wului, fiile wolai da
niikpi.

35 E da ɔe ma: «Ta dɔɔazu, gaa la wanazu ga ze,
ti pooleni ga kpakɔi, gɛ la gaagaani!

Nà wuunsu yeelɛ? Keni gɛ ani zɔɔɔ, nii nà kpɔle
mɔnɔ!»

24

1 Mina ɔaazugula faa nɔu ɔe nuiti ba,
mina wɔin ga ta-ziepolui.

2 Mazɔɔ ta-ɔisiɛi ɔa nɔ ga ti sugologolo,

§ 23:27 Wɛle vɛ: 5:5.

* 23:30 Wɛle 9:2 zu, ta sugulazuve.

† 23:33 Wɛle vɛ: 6:10-11.

ti da bɔɛ, é vile faa nɔi va, ti vaazu keɛzu.

³ Pɛɛi ɔa da lo ga ɔimalai,
keleɛɛlegi ɔa a da sapeziɛ.

⁴ Faafwɛgi ɔa a da buuɔeti daave ga
ani vaɔiti ti vizɔgai.

⁵ Zunui ɔigi ma, toɔa ga zunui suzeeliai,
zɔi faafwɛgi zea, ta ɔa da bɔ sɛbei va.

⁶ Mazɔlɔ faazeikpasu vaɔi ɔa da zoo è kɔɔi ɔɔ la,
tɛnɛ bo nuiti ta-mɔin ɔa kizogi a da zɔlɔ su.

⁷ Gimalala nui la zooga é va ɔima vaiti gaɔa.
Naa ɔa é ba, kɛni é da maaɔɛ kpɔ, ta ɔɛna taa vaiti
devea.

⁸ Zɔi ná-kisiei ga é faa nɔi ɔɛ,
naa laa ɔa ɔɛ ga tɔɔɔ ɔɔɔɔɔ kalamɔin.

⁹ Gimalala nui ná-kidafaawui ɔa ga kotoi,
nɛɛɔɔɔɔɔ nui maayoseɔɛve nubuɛiti bɛ.

¹⁰ Da iɔɔɔɔɔ kɔɔɔi ma ziɛgi zu,
è-zɛbei maa ɔa vɛɛvɛɛ!

¹¹ Naati unɔɔ, niiti ti liizu ga tiye ga ti ti lɔ saai zu,
naati kizo, niiti ti liizu ga tiye kazemazu, ga ti ti
vaa.

¹² Mina ɔɛ ma: «Ee, gè la ɔɛa sugwɛɛ!»

GALA nii é fai pɛ kwɛɛ, nii é ɔɛɛzu è-yiimaɔɛ,
naa la zɔɔɔzɔɔɔɔ baa?

Ungo, zɔi é è-yɛnvui makɛsu, naa kwɛɛ,
toɔa ɛɛ gilagilagi zala, eɔɛvɛɛɛi ná-kɛɛwotiiti ti la.

13 Dòun zunu, kòin gulɔi ɔ̀mɔ, mazɔ̀ɔ kòin gulɔi
vage,
ma jemigi ɔ̀a nee è-laave.

14 Gítoɔ su, ga ɔ̀imalai vage ɔ̀a-eteai ma vaa ma.
Ni ɔ̀a zoonaa è zie la, ɔ̀a zoo è ɔ̀oozunee velela velei,
ɔ̀a-ɔ̀itogi la ɔ̀ologologa.

15 Mina woya lɔ telebo nui ná-pelei ma, ga faa ɔ̀ou,
mina seizuve ɔ̀ologolo.

16 Mazɔ̀ɔ anee ni telebo nui loo la ɔ̀a ɔ̀eezu lɔfela,
toɔa wuzee,
kele faa ɔ̀ou ɔ̀e nuiti su ɔ̀a ɔ̀a bezegele ga maanɔ̀ɔi.

17 Mina ɔ̀oozunee ni è zili nui a loona,
ni a lɔona kpɔ̀ɔi zu, mina kua wo ga koozuneei.

18 Gɔ̀oɔɔ GALAGI ɔ̀a naa ɔ̀a ga wanama vaa,
é la mɔ yiiɔ̀aawana ma.

19 Mina yiiɔ̀aawana naati ta-vaa zu, niiti ti faa ɔ̀oi
ɔ̀eezu,
mina ɔ̀aazugula faa ɔ̀ou ɔ̀e nuiti ba.

20 Mazɔ̀ɔ kulanuma la naati tuɔ̀ɔ, niiti ti faa ɔ̀oi
ɔ̀eezu,
ti-yenvui ɔ̀a za ee lanboi.

21 Dòun zunu, unfe Gɔ̀oɔɔ GALAGI ma ta masagi.
Mina vɔ̀kpɔ̀ naati ba, niiti ti pɔ̀ ga ti fai pe falibo.*

22 Mazɔ̀ɔ ti ɔ̀ologolo fai ɔ̀a ɔ̀ula ti viliba,
be ɔ̀a é kpɔ̀ɔi ɔ̀wee, nii Gɔ̀oɔɔ GALAGI ta masagi,
vazuu seizu ti ma?

Gima nuiti ta-lenegi taɔ̀iligaa

* 24:21 niiti ti pɔ̀ ga ti fai pe falibo: Tati pelei taɔ̀ili balaa ka ga nii:
niiti ti ga lɔ̀ɔ ba nuiti.

23 Welé nii gá gíma nuiti ti boga mǎnǎ.

Topolui gá ga faa nǎi tukpǎi gǎalevezuve.

24 Ni tukpǎgǎaleve nui a gǎena faa nǎu gǎe nui ma:

«Sǎ ge la è va,»

nubuseiti ta foovo, ziiti ti yíigǎawana ma.

25 Kélé tama zǎiti ti faa nǎu gǎe nui veelalazu,

naati ta gǎe gaane zu, tuya gá loo ti ve, é gǎe ga ta-
undaane.

26 Gooǎavotegi é veezu ga gaamai,

naa gá ga bǎalalai ma voogi.

27 Aisa è va da-velei lo,

kǎeni è etea vele wotiiti ke de,

è da-balagi gǎevele bǎete, é zoloo molo levei ma.

28 Mina zeele woo wo fuun è-zeinǎgǎi laalǎgǎma,

mina nu yaava ga è-laawooi.

29 Mina gǎe ma: «Nà sosu, egǎevelei é sǎni da,

nà seizu zunu tei zea, egǎevelei é kǎeni la ga ze.»

30 Gè leveni naka nui ta ná-kpala kpelamaue,

gǎimalala nui ná-leezen belei laaue.

31 Welé, kpolo gǎaingiti ta gui nǎiti ti gǎeni vǎnǎsu ná
pe,

sigǎigi é gǎeni ma ga sasai, naa woloni.

32 Gè naa gǎai ma, gè tǎzeini ga gǎigǎize,

nii gè peteni, gǎigi gè sǎlǎni naa ma, é gǎeni ga:

33 è lago ni nǎ, è lago gǎazuvee ma fǎin nǎ,

è zaamale, è yeeiti da bǎgǎ ma.

34 Naama ziegǎi zu, baladai gá na va è vǎ, egǎe nui é

gǎulazu è viliba,

maanǎgǎi gǎula è viliba egǎe toosu nui.

Salomɔn ná-tene faalaalii taɣiligaani

25

¹ Wele Salomɔn ná-tene faalaalii tanigaani ba mɔnɔ, niiti Zuda masagi Ezeekiasse ná-nuiti ti ti ɣaaleeni ba.*

² Ada GALA debizu tɔzei dɔɔɣuzu vaiti ba, é ti ɣeezu,
ada masagiti debizu siegi zu ti ta-wotiiti kulazu la kelema.

³ Ade la kwee, geei wuzegbe é ɣwe mini, ɓaa mini ɣa zoi bomave ɣwegai ná.

Ade la zooga, de va masagiti ta-ɣisiiti kwee ɓalaa.

⁴ Ni nu a wali ɣaei ma nɔɣɔiti kulana ba,
ɣain bo nui ɣa kpete ga anijaka.

⁵ Ni nu a faa ɲu ɣe nuiti kpɛna masagi maagoolii zu,

toɣa ná-zobogi wɔɔɔ, a ɣena telebodai ɣea.

⁶ Mina ɔɔɔ wɔɔɔ masagi ɣaazu,
mina zeɪ nu wolaiti seizuve.†

⁷ Mazɔɔɔ fizɔge ti ɣe ma: «Va è zeɪ unfema seizuve,»
ti va li è unfesu nu wolaiti gaazu.

⁸ Nii ɗa ka, naa mina ɣe ga zaɓu, è va suvile ga nu loliga tukpɔɣaalevezu.

Ni nui naa ɓɛe velei a è unfena, leeni ɣa ɗa ke?

⁹ Ni kpɔe a ɣena wo yɔɣɔzu wa è-zeɪnɔɣɔi, a gaagula ba wa tɔ,

kele mina taɣili ná-dɔɔɣuzu vaa ɣula kelezu.

¹⁰ Tɔzei a menina, toɣa è voomu,

* **25:1** Wele sevei ɓɔzeizuve. † **25:6** Wele ve: Luk 14:8-10.

è-lɔɔɔi ɔa ɔolooɔolo eyesu ɔɔ.‡

11 Kpɔɔi maaɔetɔai ga pagɔ, naa wola vage,
eɔe zanu sɔɔlai, maagɔliai ga wali ɔaei.

12 Zɔi é woilosu ɔima nui ná-tɛɛ gooi ma ga pagɔ,
toɔa be ga zanu balagaegi ɔevele, ta zanu kitei ma
ɔɔbu anigi.

13 Molo leve voloi ma liegi zu, zie lei ɔa da ɔe ga nu
yiilei ganii.

Zekana, gooɔeɔgila keelai a zegena ná-siei ma, toɔa
ɔa maligɔii yiilei.

14 Nui é wasosu ga faanɛɛ ɔee vai, tama é la keɛzu,
kulave ga tonai, nii é maaluai, keɛ é la vaazu.

15 Maaɔɔungi ɔa nu a da vɔni da kundigɔii ma,
woo nɛɛnɛgi balaa ɔa da nu ɔaei wolo.

16 Da kɔin gulɔi ɔaana, kɔmɔ nɔ ga è-ma lieɔi,
mazɔɔɔ ni da gola ɔɔmɔna, da unpili da.

17 Mina da ga laali è-zeijnɔɔi ma valafala, ni naa
laade,

toɔa ɔɔɔ ga da-vai, è wɔinzegɛ ma.

18 Nui a zɛɛ zeele wooi wona, seijnɔɔi laalɔɔma,
gaawanave gulu bakɔ wolai ná-dogai va, ta bogɔ
zɔkpɔi, ta mɛɛn ɔaazobagi.

19 E ɔito yaava nui va, kidaavili foloi,
keɛve eɔe da ɔe daami wosu ga è-niigai, é niikpisu,
baa è zizi è-ɔɔɔi ma, é balizu.

20 E guyei loo nui ve, nii ziizoolɛzu,
keɛve eɔe da ɔe ná-segei ɔulazu kɔba kɔɔɛ voloi, baa
è zie ɔɔɔai vu seɔe ɔaei ma.

21 Ni pului ɔa è zili nui ma, daamianigi ve zea, é mi,
ni kpɔɔle wɔin ɔa ma, ziei ve zea, é ɔɔɔle. §

‡ 25:10 Tati pelei taɔili balaa ka ga nii: è la mɔ zooga è va pele leve
maawɔin wooiti tuɔɔ. § 25:21 Bogɛ mɔnɔ Wɔl 12:20 zu.

22 Mazɔɔ abulekaiti kana è puuzu unmaue,
Gooɔɔ GALAGI ɔa è ɔno fe.

23 Lekpemaue nu ɔvɛzu vele viilei ɔa da va ga tonai,
kpɔɛzɔɔɔɔ mɔinmɔingi ɔa da va ga zɔiti ta-
yiiɔaawanai.

24 Fizɔɔ nu zei fiile zosuve sokogi zu pele ɔmaue,
wo va li ɔsu zeizu ma, wa kpɔɛleve anzanui.

25 Keela woo vagoi é vaazu, é zeɔe ɔoozama,
naa ɔɛve eɔe zie lei, nii da fe nui ya, kpɔɔle wɔin ma
gola.

26 Telebo nui é ɔɔɔ yesu ná, faa ɔu ɔe nui
ɔaazumaayiki ma,
naa ɔɛve eɔe zieungi kpɔɔai, ɔaa zeide goi kɔɔai.

27 E la vani ga nu kɔin gulɔi ɔmɔ ga gola,

ɔaa è va lebiyai ɔaizie ɔɔɔ ve ga gola.*

28 Taa wolai maaɔkɔ zobo ge la ná,
zekana zunui la, nii é la zooga vɔnisu ná-
ziiɔaawanai ma.

26

1 Lebiyai wola la zolooni ɔimalala nui ma,
eɔvelei kɔɔle vukɔi, naa la zolooni da foɔoi ma, ta
tonai nii é vaazu molo leve ziegi zu.*

2 Foovooi nii un ge la ba, é la faa vaa,
keve eɔe soologi é ɔovesu, ɔaa sevezevegoi é ɔovesu,
ti la zeizu.

3 Kpakɔi ɔeveve sooi laalɔɔma, kalafei ɔe ga
soovalegi nɔnɔ,
kpakɔi ɔe ga ɔimalala nui zaamaue nɔnɔ.

* 25:27 Tati pelei taɔili ɔalaa ka ga nii: kele nu faa ɔiingiti kala, naa
ɔa fizɔɔai. * 26:1 E zo ɔainbogi ma, é li Latagi vɔ, tona maanea la
da ga vu Izelaye yooi zu.

4 Mina g̃imalala nui woog̃aavote ga ná-g̃imalalai
g̃evele,

è va g̃e ga toun kevele da boḡoi.

5 G̃imalala nui woog̃aavote, é zoloo ná-g̃imalalai
ma,

a va g̃is̃ie ga toḡa ga g̃ima nu.

6 Zoi é keela woo ḡalivaazu g̃imalala nui ma,
naa ḡa ḡoḡoiti tevezu ga, ta toḡa gaazuvile vaa
m̃oinm̃oin sei luḡo.

7 Uelei meḡele nui ḡoḡoiti ti zu la yooḡe,
vele ḡana zebe la la faalaalii ya, nii g̃imalala nui
bosu.

8 G̃imalala nui maamuse vai ḡeeve eḡe
nu a va li kotui ḡilizu felevelegi va.

9 Gaingi é zoni doozo nui ya,
vele ḡana faalaalii la g̃imalala nui laave.

10 Uelei kpẽin vili nui la, é nuḡusei kpẽin
maawanazu,

pele ḡana naama nui la, nii é g̃imalala nui zeḡezu
botiḡe vai ma, ḡaa teveteve nuiti.

11 Eḡevelei gilei a da ḡale da ma, ná-unpiligi ma,†
zekana é la ga g̃imalala nui, é ḡalesu ma ná-
g̃imalalai ma.

12 Da nu ḡaana daai da ga gola ḡelegelege,
g̃imalala nui ná-fai ḡa viz̃o ná-fai va.

13 Naka nui ḡa da g̃e ma: «Zalai ḡa pelei zu,
sua noi ḡa z̃iezu taazuve pelei zu!»

14 Eḡevelei kpogi a da lati da ná-sañieleiti ga,
zekana naka nui a da lati da ná-betei zu.

15 Naka nui ḡa da yeelo daami añiakai zu,
kele toḡa da ka ga kp̃olo vaa wola ve, é va do laave.

16 Naka nui laave boḡo la ga ḡigi ḡa ma,

† 26:11 Boge m̃ono 2Pi 2:22 zu.

é leve zunu lɔfela va, niiti ta zoo ti gooɔaavote fe ga kelegelegi.

17 E ɔɔɔ vili kpɔɛi ɔa, nii é la loni è va, keeve eɔe gilei a ye levesu, è so goii va.

18 Eɔe titi nui é abulevegiti pilisu, ta mɛɛinti é da nuiti paa ɔɔɔ maagoolii zu,

19 pele ɔana zunui naa la, nii é seinoɔɔi yaavazu, naa voluma, é ɔe ma: «Soleya vaa no ve.»

20 Kovi valagi ɔa da abui za, siɛgi zu ne fele ge la ná la, kpɔɛi ɔaa ɔa da yei.

21 Tigii ɔa da abulekai ve, kovii abui ɔaazo, kpɔɛleve zunui ɔa da kpɔɛi ɔaazule.

22 Famai ɔeeve eɔe daamiani neɛɛɛgi, toɔa da yei, eyesu é zeeli nui yiimave.

23 Wali ɔaei peai penɛi maazu, vele ɔana kpɔe neɛɛɛgiti ti la, ti nui yiimave ma vaa noiti maalooɔufuzu.

24 Nui woinzegemai daavegai, toɔa da maalooɔu ga laawooiti, é da yaavaiti kpete ɔoozu.

25 Ni a ɔena kpɔe vagoiti boga, mina la da, mazoo ná-kisiseiti sulaavege ga faa noi.

26 Kelegelege gola ná-woinzegemai looɔu vai zu, kele nubusei pe ge bega ga ná-sunoɔi ɔwee.

27 Zoɔi a zedei wo, to ɔɔɔ ɔa loo su, zoɔi a kotui ɔilikilina, toɔa loo to ɔɔɔɔi no ma volu.

28 E nui ta maawana ga zeeveemai, naa ɔa ga è zili la.

Wooveledai ma ɔɔe wo fai ɔa da va ga faa zuɔologologi.

27

1 Mina ɔomazei ga nii a ɔe lina,

mazɔɔ è la naa ɣwεε, nii é ɣεεzu za.*

² E-laave mina è maamuse, nu ɣiligiti ze ná, ti ke.
Nu ɣiligi naa ɣε, da bɔɣɔi è-laave mina ke.

³ Kɔtui wuiwe, naɣaegi wujegi wui,
kele ziiɣaawanai ɣimalala nui buzeɣezu, naa
wuiwe ti felegɔ pe ba.

⁴ Ziiɣaawanai nɔuve, ziiɣulagi ɣeeɣaaba,
kele be ɣa a lo toloi lugɔ?

⁵ Fizɔge è zelii lo nui ma kelei zu,
è va maagɣe kpɔ bɔɔla vai ma.

⁶ Nu wɔɔlai ná-zelilomai, ɣa ná-woɔɣɣiladai leezu,
nu zili nui è neene vai, naa ɣa ga yaava vaa nɔ.

⁷ Zigo nui ɣa da ɣele kɔin gulɔi va,
pulu nui ɣa da ani wanai ɣa ga jemige.

⁸ Siezie nui maa ɣa ɣoozana seizuve va,
keve eɣe wɔnii maagoozaai ná-daɣagi va.

⁹ Gulɔi ta gulɔ maku neeneɣi, ta da nu yiiɣaane,
bɔɔla vai ná-gaanɛi ɣa da koozunɛi ve nu ya, é
leve da bɔɣɔ enekegi va.

¹⁰ Mina beteve è-wɔɔlaiti ba, ta è-ɣεε bɔɔlaiti.

Ni da ɣena faabaagi zu, mina bize, è va li è-ɣεεloin
vɔ be,

mazɔɔ sie mɔinmɔin su, è-zeijnɔɣɔi maabuɣaai
è va, naa vizɔge é leve è-ɣεεloin va,
maagoozaai è va.

¹¹ Zie ga ɣimalai dɔun zunu, ziiɣaave laa ɣa ve ga
koozunɛi,

nà zoo gè naati goɣaavote, niiti ti vaazu mà.

¹² Gima nui a faabaagi ɣaana, é da va, toɣa da lɔɣu.
Nui nii é la de faa mɔinmɔin kwεε, naa ɣa da li nɔ
ga yiima velei, eyesu é suboloi ɣɔmɔ.

* **27:1** Wele ve: Zak 4:13-16.

13 Ni nui ta a bɔɔɔ ɔena ga zeelaga è vɔ be, é vile nui ta ná-kuye vaa va, nii è la kwεε, ná-segei zεge ga kpounmai, nui naa ná-faa zu, nii è la kwεε.

14 Ni nui ta a tuya loona seinjɔɔi ve, é woogula la sobuzobui, toɔa leve be ga foovooi.

15 Kpɔleve anzanui ɔεεve eɔe ziei, é vilesu peinpein, maa la levezu tonai va voloi.

16 Da woinna ga è gaaɔe, keεve eɔe da ɔe fiilei zosu ga yeei,

ɔaa è gulɔi vu yeave ga è make.

17 Kɔlui ɔa da kɔlui ɔaali,

nui ɔigi ɔaazu ɔa da zεge ma, seinjɔɔi ná-siepolui vɔ.

18 Zɔi é wεεzu kooleɔoole gului ma, toɔa ma waai ta mi,

zɔi é maligii makesu, toɔa lebiya zɔɔɔ.

19 Uelei nu bɔɔɔ ɔaazuve ɔaazu la ziei wu,

vele ɔana nu ɔigi a da è-vaagfulabai leε la.

20 Gɔvealaazu ta undaavili zεgezaɔai ti zulaa la vega,

zekana é la, nuɔusei yiimai laa la zeelia pe.

21 Zanugi ta wali ɔaeiti, ta da vete abui ɔa,

keε nui lukpɔi ɔaa ɔa levezu, é zoloo daaseigi ma.

22 Anεε ni da ɔimalala nui zigazu kodai zu ga etei, eɔevelei nu a da kpazii ziga la,

è la zooga è va ná-titigi ɔula ba.

23 Da-loganiiti gilagilagi ɔevelei ɔwεε ga pagɔ,

ɔaaɔa gola da-logani bulugiti ma.

24 Mazɔɔɔ kpɔei la zeeyεga ma eyεsu ɔɔ,

masa bɔɔɔgi la yeεga nu unba yeenɔpe.

25 Siɛgi zu è tufa vɔɔi levezu la,† tufa undui ɔa da wuzegɛ,
 gizeiti ma lufaiti gaa ɔa le ba,
 26 da-vaalagiti maaleɔfaiiti ta ɔɛ ga è maagili zɔɔlaiti,
 boliiti ta ɔɛ ga da-balagi ɔfeya aniiti,
 27 boliiti ta-ɲiimi dei maanɛɛvɛ, é kula ɔɛ ga è-laamianigi,
 wa da-veleyegɛi, ta da-wotigɛ anzanuiti maavaiti.

28

1 Faa ɲɔu ɔɛ nui ɔa da bize, anɛɛ ni nu la kpɛɛzu,
 kitogi ɔa telebo nuiti zea, eɔɛ zala bokpagi.
 2 Siɛgi zu kpakagi la zɔɔi zu, kundigila ɔaizie nuiti ta da mɔin.
 Kele kundigii a zeina, kelegelegai é ɔala, faiti ta da zie ga pagɔ.
 3 Zunui é ga bala nui, é maawɔin nuiti maanɔɔɔzu, toɔa ga faa zuɔoloɔolo tonai, é pului loozu.
 4 Niiti ti ɔɛɛzu GALA ná-tɔgi va, naati ta da faa ɲɔu ɔɛ nuiti maamuse,
 kele niiti ti ɔlozu tɔgi vɛ, naati ta da laale ti wu.
 5 Niiti ti bɔɔɔ veezu faa ɲɔi ya, naati ti la sɔle fai tanɔpɛ gaɔaazu,
 kele niiti ti bɔɔɔ ɔilizu ɔɔɔɔ GALAGI va, naati ta da faiti pɛ gaɔa.
 6 Fizɔgɛ nu ɔɛ ga bala nui, è da zie sɔledai zu, è va li ɔɛɛzu ga kpɛɛ nui, nii siɛ velei ga wooveledai.
 7 Zɔi é ɔlozu GALA ná-tɔgi vɛ, doun zunu ɔana kelegelegai,
 kele zɔi é vilɛsu tuva vele ɲɔu nuiti polu, naa ɔa da va ga unfegi keɛɔɛ vɔ.

† 27:25 E zo ɔainbogi ma, é li Aɔui vɔ.

8 Zoi é ná-sólógi maamoinzu ga talama walii, nii datevegai,*
naa gá sólógi gáaleezu ba naa ve, nii a maawoin nuiti maawoinjá.

9 Ni nu a voluavena, ga é mina woilo GALA ná-to gooi ma,
ná-GALA falii woin gá zege GALA ma.

10 Zoi é telebo nuiti kakasu, é ti vile pele joi ma,
toja loo zegei zu, nii é boai.
Kele niiti ti ziezu ga soledai, undaaneei ga naati tufo.

11 Kpete nui gelegelege bofo no gaazu,
kele bala nui kelegelegai, naa gá zoo é polufula.

12 Siegi zu telebo nuiti ti kundigilai zolosu da,
lebiya gá da ge lee ese pe be.
Kele siegi zu nu joi ti wuzegezu la, ese ka da bofu.

13 Zoi é ná-to kologologiti doofuzu, naa la gula bofo numa,
kele GALA ka da naa zuvaaye, zoi é laazu zo ga é gele ti va.

14 Undaanee nu gá ga naama nui, nii yeenope é luazu faa joi gee vai va,
kele zoi é gikpaazu, é da faa joi ge, naa gá lo maanofoi zu.

15 Uelei zalai la, é zikozu, ta file zuai pului ma,
vele gana faa jou ge nui la, nii é masadai geezu nubuseiti unda, ti valagai.

16 Kundigii a valana gigi ma, toja da telebotalai wola ge,

* **28:8** GALA ge togi zeini naama vai ma. Wele veti: Egz 22:45; Lev 25:35-37; TSV 23:20-21; Ezk 22:12.

kele zoi é gfelezu kakama ani mii vai va, tofa da lebi kundigilai zu.

17 Nui nii nu vaa vai ziimave, tofa da bize ga lia ná-kabayefei vo pelei,
nu nape ge mina pele besa tufo.

18 Nu-o-nu nii sie velei zolegai, naa ga kizogi zoloo,
kele soletala nui, é pele zubili felegoi ziezu, tofa loo gila su.

19 Zoi a tii gefezu ná-zooi ma, naa ga laamianigi zoloo,
kele zoi é vilesu fuun faiti polu, naa fonogi ga ge ga daanogwogi.

20 Nui é ga lada nui, zee laa ga ve ga tuyai,
kele zoi é woinni é bete ga gaazuvilei, maanogoi la voola ba.

21 E la vizoni ga nu zeelozogozui ge nubuseiti zogozu,
anee naa ve, nui ga zoosu é faa noi ge bulu bugai zoloo fai zu.

22 Zunui é ga gaazufulapo nui, tofa da kpetei gaizie ga gaazuvilei,
tofa da yeema ga baladai ga vaazu po.

23 Zoi é zelii losu seinogoi ma, gaabelasu naa ga da ná-faaneei wuufwee,
é leve zoi va é maamusei wosu ga negi.

24 Nu-o-nu é kaazu ga faa nou laade, ga é keege ta dee maavo,
é la vizoni toosu nu va.

25 Zunui nii sologoi la ziileida, tofa da kpoei wuzefe,
kele zoi é bogo galivaazu Gogog GALAGI ma, tofa ge anii pe su no yagaba.

26 Dei é laazu da-gigaizieiti no la, da ga gimalala nu,
kele zoi é ziezu ga gimalai, faabaagiti ta voola ba.

- 27 Zoi é faaneɛi ɣeezu bala nuiti be, é la yega kpala zu,
 keɛɛ zoi é ɣaazuweezu ma, seiɲɔɣɔi ná-kpɔɔi luɣɔ,
 toɣa foovoo mɔinmɔin sɔɔɔ.
- 28 Siegi zu faa ɲɔu ɣe nuiti ti zeizu la kundigilai zu,
 eɛe pe ka da ɔɔɣu,
 keɛɛ siegi zu ti loozu bu la, telebo nui ma mɔinmɔin
 ka da ɣula keɛɛma.

29

- 1 Zunui nii maaneai ga zeli lo ma, é da ɣɔgi ɔaa ga,
 toɣa ɣologolo ga kulafilibai, sosu la ɣaa.
- 2 Telebo nuiti ta mɔinna, nuɔuseiti koozu ɣa da ne,
 keɛɛ nu ɲɔiti ta zeina kundigilai zu, nuɔuseiti ta da
 kpalagi wo.
- 3 Zoi é pɔ ga é zie ga ɣimalai, naa ɣa da keeɣe
 ɣoozune,
 keɛɛ zoi é vilesu kologolo anzanuiti polu, naa ɣa da
 ná-naavoloiti kologolo.
- 4 Masagi ɣa da ná-zooi beɛe, siegi zu é ziezu la ga
 telebodai,
 keɛɛ a lobeanii maalolina, toɣa naa ɣologolo.
- 5 Nui é ɔɔɔlaiti teeze su,
 toɣa balii laazu kɔɣɔi wu.
- 6 Faa ɲɔu ɣe nuiti ta da ɣe ga kasofa nui, tiya ɔɔɣɔi
 ta-ɔ kologologiti faa zu,
 soɛɛ nuiti ta da pile sɔɔɔ, ti ɣoozune.
- 7 Telebo nui naa ɣwee, nii maaneai é ɣe bala nuiti
 be,
 keɛɛ naama ɣi ge la faa ɲɔu ɣe nui ma.
- 8 Neɛɣulasu nuiti ta da kpɔe abui vili taa wolai zu,
 keɛɛ ɣima nuiti ta da ziiɣaawanai ɣaayei.
- 9 Ni ɣima nui ta ɣimalala nui ta ɣena tukpɔi ma,

ɣimalalala nui yiiɣaawanava, ɓaa é ɲei wo, é la
ɓɔɓa.*

10 Nama uuu nuiti ta da telebo nui wɔinzeɣe,
kele sole nuiti ta da ɓaa zenvui maazu.

11 Gimalalala nui ɣa da ná-ziiɣaawana vaiti kpein
kula keɓema,
kele ɣima nui ɣa da ɓɔɣɔ zo, é la nɔnɔiti kula keɓema.

12 Siegi zu kundigii woilosu da zee ɓɔeiti ma,
niiti ti botii ɣeezu zeewu, naati pe ta da ɣe ga
woɔɓalada nuiti.

13 Bala nui ta maanɔɣɔ nui, ti ɓɔge faa ɣila ma:
Gɔɔɣɔ GALAGI gaazuve veeve ti felegɔ pe be, ga ti da
wele la.

14 Masagi nii é zobobelala nuiti ta-lukpɔi ɣaalevezu
ga gaamai,
ná-masadai ɣa da ye zea ɣɔ.

15 Kpakɔi ta zelilomai, ta da ɣimalai ve,
kele zunu lounɣoi pilegai ɓɔɣɔ yeema, toɣa da dee
unfe.

16 Siegi zu nu ɲɔiti ti mɔinzu la, to kologfologi zu ɣa
da wɔɓɔ,
kele telebo nuiti ta ɣe ga ta-loobui ma zeelei.

17 Ni da è-loun zunui maagolona, é la è yiizoolɛ vaa
ɣea,
kele toɣa è yiilei ga gola.

18 Siegi zu GALA ge la kulakeɓema wosu da,
nubuseiti ta da eteai zie faazupui zu.

Undaanɛ nu ɣa ga naama nui, nii naazu, é ɣolozu
GALA ná-tɔgi ve.

19 Nu la da ga botiɣe nui maagolo ga kpɔezuɣulai,

* 29:9 Tati pelei taɣili ɓalaa ka ga niiti: toɣa la no yiiɣaawana, ɓaa
é ɲee, tama nu la ɓega pe.

mazɔɔ anɛɛ ni toɟa naa ɟaaɟaazu, nii é wosu ma,
é la ɟoloa ɲegɛɛin.

20 Da nu ɟaana, é da ɔɔɛ, é la ɟigaiziezu,
nu ɟa ɟito ɟimalala nui va, é leve tɔun ba.

21 Ni nu a botiɟe nui laanɛɛna ná-nu niinelai zu,
toɟa gaabela ga kololalai.†

22 Ziiɟula nui ɟa da kpɔɛi leve,
zɔi ziiɟulazu valafala, naa ɟa da tɔ kologologiti ke.

23 Wasogi ɟa da nui maayei,
kele ɔɔɟɔmaayei ɟa da nui wɔɔɔ.

24 Zɔi é yeezeizu unma nui wu, naa ɟa da ɔɔɟɔ
nimiza,
tɔzei é foovooi ɟwɛɛ, é naama nui laalɔɟɔma, nii é
ɟɛɛzu ga é mina va, é va zeele wooi wo.‡

25 Da ɟɛna lua nuiti ba, toɟa ga balii,
kele zɔi é ɟalivaazu ɔɔɟɔ GALAGI ma, naa yiileive.

26 Ma mɔinmɔin ka ná, ti da kpɔbai ɟaizie ta-
ɟundigii ya,§

kele ɛɛ maalobo fai ɟa ɔɔɟɔ GALAGI ya.

27 Telebotala nuiti wɔin ɟa da zeɟe telebo nuiti ma,
sɔle nuiti maayoseɟeɟe faa ɲɔi ɟe nuiti be.

Aguul ná-kpɔɛiti

† 29:21 Tati pelei taɟili ɔalaa ka ga nii: toɟa gaabela ga é ɔɔɟɔ vete
ga peɛ wu loun zunui ɟila. ‡ 29:24 Maanɛɛnei é wosu foovooi ba
keɛmaɔɛ kpaun, ga ti soba nui ɟula keɛma. Weɛ vɛti: Lev 5:1; TɟN
17:2. § 29:26 ti da kpɔbai ɟaizie ta-ɟundigii ya: Tati pelei taɟili
ɔalaa ka ga nii: ti pɔ ga totuɟɔi ti-wooi menɛ ɔaa totuɟɔi yeezei ti wu.

30

¹ Yakee ná-doun zunui Aguul ná-kpɔɛiti.* Zunui nii ná-deve wooyi ti Itiyɛle ná-faa ma. Itiyɛle ná-faa ma, ta Ukale.

² Gaama ve, nà ga ɣimalala nui, gè leve nuɓuseiti kpein ba, nuɓuse ɣeleɣelegi la zèa.

³ Gè la ɣimalai ɣalani, gè la GALA Nadegai ná-faaɣwɛgi ɣwɛɛ.†

⁴ Bɛ ɣa é ɛɛni geeɣɔlogi zu, GALA pɔ bɛ, é zɛɣe ná, é yei?

Bɛ ɣa é fiilei zoga, é ye zea?

Bɛ ɣa é zɛiti pua ná-seɣei la?

Bɛ ɣa é zoi ɣwɛgiti kpein daa?

Daasei ka ɓɛ, ná-doun zunui laasei ka ɓɛ?

Bo dɛɛ, ni è kwɛɛ!

⁵ GALA daawooi ɣilagilagi pe ka ga gaamai.

Toɣa ga kɔɣɔ zɛpɛgi naati bɛ, niiti ti loɣuzu bu.

⁶ Mina tanɔpe da daawooiti ma,

ni naa laade, toɣa è loɣa, è vɛɛ ga zɛɛ nu.

⁷ ɢooɣɔ GALAGI, nà faa felegɔ valizu è ma,

naati kɛ bè, aisa nà-eteai va ɓɛ:

⁸ màkɛ, gè mina kpɔɛ naka wo, ɓaa zɛɛiti,

mina kè ga bala nu, ɓaa kpɛɛ nu wola.

* **30:1** Tanisu Aguul ɣɛni ga ɣima nui ta, eɣɛvelei Etan ta Geeman ti ɣɛni la (1Ma 5:11). Yakee ná-doun zunui Aguul ná-kpɔɛiti: Tati pelei taɣili ɓalaa ka ga nii: Masa nui Yakee ná-doun zunui Aguul ná-kpɔɛiti. Ni naa ve tama, Aguul ɣɛni mu ga Isemayɛle mavofodai gila. Wele ve: Zen 25:13-14. † **30:3** Tati pelei taɣili ɓalaa ka ga niiti: kele gè nuiti ta-vaagwɛgi ɣwɛɛ, ɓaa tama gè la nu nadegaiti ta-vaagwɛgi ɣwɛɛ.

Naa ve zèa nɔ, nii fizɔgai mà, gè eteai zie.

⁹ Mazɔɔɔ anii pe ga vooɔana zèa, nà va lia gɛɛzu è va,

gè va gɛ ma: «Be gɛ é ga Gɔɔgɔ GALAGI?»

Baa mu, maanɔgɔi a bɔina dà, gè bɔgɔ gɛ ga unma nu,

gè baagɔla nà-GALAGI ma gɛana.

¹⁰ Mina va botigɛ nu ma, maligɛi gɛazu.

E mina è voovo, dà-vaagɛazagi ma gɛsɔi gɛ la è unma.

¹¹ Nui tanigaa ta ná, ta dà ti-gɛɛ gɔto,

ti la tuya loa ti-lee ve.

¹² Nui tanigaa ta ná, ti bɔgɔ gɛazu ga ti ɲadegɛ,

tama, ti la gbani, ti va gɔla ta-gɔzɔba vaiti su.

¹³ Nui tanigaa ta ná, ti gɛazulɛai,

ti dà wɛɛ nui pe ba fawuu.

¹⁴ Nui tanigaa ta ná, ti-ɲiigaiti ti ga boɔa zɔkpɔiti,

ti-balo gɛaiti ti ga boɔaiti, ti dà maanɔgɔ nuiti mi,

ti va ɲɛɛɛ, ti gɔla eteai zu,

ti va bala nuiti suwuɔaaleve, ti gɔla nuɓuseiti saama.

¹⁵ Moolɛi ná-doun anzanuiti ti fele, ti-laasei ka ga:

Fe! Fe!

Ani savagɔ gɛ ná, ti-yii la leida eyɛsu pe,

eyɛsu pe ti la gɛa ma: «É kula gɛa.»

¹⁶ Gɔvɛalaazu, doun zɔɔɔtala anzanui,

zooi, nii zie la ga kpɔɔle wɔinzeɔɛ ma,

keɛɛ ti-naanisɛi gɛ ná balaa, abui, nii é la gɛa ma:

«É kula gɛa.»

17 Nui g̃aazuḡezeiti é n̄eḡfulazu la keeḡe zu, é da
woozotalai ḡe ga dee,
k̄otud̄ei ma ḡalaw̄niiti ta ti ḡula su, koḡe yiwoiti ti ti
mi.‡

18 Faa savaḡo ḡa ge la de gaḡaani,
kpud̄ei màazu:

19 koḡei ḡove pelei geezuve,
kaalii bokpo pelei fasai ma,
bat̄oi ná-pelei kpolod̄ei zaamaue.
Kele naanisīei balaa ḡa ná:
zunui zie velei é lo anzalopoi va.

20 Wele velei weenzo anzanui a da ke la:
a yiima vaiti keena ziilei, é laamaue bale,
é ḡe: «Gè la faa n̄ou n̄ope keeni.»

21 Faa savaḡo ḡa ná,
niiti ta da eteai niikpi, é la ziaa bu:

22 dūoi a zeina ga masagi,
ḡimalala nui a zobo s̄ol̄ona, é da ḡon̄ogi z̄ol̄o,
23 anzanui kelebai wogai da, naa a zeina zini be.
Kele naanisīei balaa ḡa ná:
dūo anzanui é zeizu dūo dee uotogi zu.

24 Sua naaniḡo ḡa ná eteai zu, ti wola lōidai gola,
anēe naa ve, ti wola ḡiḡe dageleve:

25 pupuiti, zebe n̄ope ge la ti va,
kele ta da ti-ḡon̄ogi ḡevele bēte foḡoi,

‡ 30:17 Nii voluve ḡa ga faanēe wuuḡwētala loun zunui ma uoomai
la kaba z̄ol̄oga, toḡa ye ná file w̄niiti be.

26 fasa woliiti, § zεβε la ti va,
 κεε ta da ti-vuuzuve βετε fasaiti su,
 27 kotogiti, masa ge la ti unda,
 ta da βογβο zei su, ti ma βulugi da gfula,
 28 kooloiti, niiti nu a da ti zo no ga yeei,
 ta da lo masagiti ta-masa peleiiti bu.

29 Fuluani savago ga na,
 ti zie velei, ta ti maanee velei ga pete gani:
 30 zalai, nii ziilbai e leve suaiti pe ba,
 e la gfula volu nu nope be,
 31 tee zinei,* nii a da gfaalo kogobolu valagiti ga, baa
 mu boli zinei.
 Kele naanisei balaa ga na:
 masagi e loni na-kooβebei untugbo, ti da li.

32 Ni e geni ga gimalala nui, e da waso,
 baa ni e geni kigaizie noiti bosu,†
 za volumna, bogbo zo.
 33 Mazoloo nonoi logaai ga nu a da guloi zoloo da,
 sokpa logai ga namai a da gfula su,
 ziiqaawanai gaazuleai ga kpaei a da gfula su.

Tene gi e veeni masagi ya

§ 30:26 fasa woliiti: Naati ta ga tufa mi zua goiti, ta da main volu gizeiti ma. Wele balaa βeti: Lev 11:5; Guy 104:18. * 30:31 tee zinei: Tati pelei tagili balaa ka ga niiti: sooi, zaβei. † 30:32 Tati pelei tagili balaa ka ga nii: ni e toozeida ga kigaiziei woga.

31

¹ Masagi Lemuwele* laawooiti. Kalagiti dee ti woni da.

² Lee ɗa nà bo è ma, dònun zunu?

Lee ɗa nà bo è ma, kòozu loin?

Lee ɗa nà bo è ma, dònun zunu, gè minazeɗeni ga gè sɔlɔɔ?

³ Mina è-zuvikɛi ve anzanuiti zea,†

ta ɗa-veleiti, naati zea, niiti ta ɗa masagiti kaka.

⁴ E la zolooni masagiti ma, Lemuwele,

é la zolooni masagiti ma, ga ti va ɗɔɔi ɓɔle,

ɓaa naati, niiti ti kundigilai ɗɛɛzu, ti va gaazulati gani ɓɔle.‡

⁵ Mazɔlɔɔ a ti zona, ti mina yeema tɔgi laawooiti ma,

ta ti mina maawɔin nuiti ta-ɗaamai maavalibo.

⁶ Nu gaazulati kpɔle anii ve naa ya, nii undaa vaazu vilisu,

ta ɗɔɔi ve maawɔin nui ya.

⁷ E kpɔle, é yeema ná-baladai ma,

é mina ɗitoo ná-maanɔɗɔi zu.

⁸ Laalao è ɓɔɛ, è naati maalobo, niiti ti la zooga ti va ɓɔɛ,

* **31:1** Lemuwele: Nu la masagi nii ɗwɛɛ. Masagi Lemuwele laawooiti, kalagi niiti dee....: Tati pelei taɗili ɓalaa ka ga nii: Masa masagi Lemuwele laawooiti, niiti dee.... Ni naa ve tama, Lemuwele ɗeni mu ga Isemayelev mavofodai gila. Wele 30:1 zu, ta sugulazuve.

† **31:3** Nii ɗa ɓɔɛzu, é vile anza velel wu anzanu moimmoingiti ba masa pelei wu, niiti ta la zoo ti masagi zeɗe sie vele va. Wele veti: 5:9-11; 1Ma 11:1; Neg 13:26. ‡ **31:4** Wele veti: 16:10, 12; Guy 72:1-4; TbN 10:16-17.

è naati kpein maalogi wo, niiti kelɛbai wogai ga tiye.

⁹ Laalao è ɔɔɛ, è tukpɔi ɔaaleve ga telebodai, è maanɔɔɔi nui maalobo ta bala nui.

Anzanu zɔɔɛlamai ná-fai

¹⁰ Undaanɛɛ nu ɔa ga naa, nii a anzanu zɔɔɛlamai zɔɔɔ,

tosuve wɔɔɔɔve kɔbu ani vagoiti sɔngɔi va.

¹¹ Sinigi laave da, ani vago nɔpe ge la valaga ná-pelei wu.

¹² E la da ga kazemazu vaa nɔpe ke ga sinigi, kenɛni faa vagoi nɔ, sii ma voloiti pe su.

¹³ Toɔa da baala deɔai ɔaizie ta gezei, é da boti ɔe ga zeeiti ga koozunɛɛi.

¹⁴ Eɔe yaagɔ ɔatoɔi, toɔa da zeɔe ga ɔɔnɔgi ɔoozama.

¹⁵ Toɔa da wuzeeɔe ga kpidiɔidiɔi, é daamianigi ve ná-peleyeeɔe ya, é ná-deveiti fe ná-botidɔe anzanuiti zea.

¹⁶ E ɔisɛ kpalagi ta zu, é geya, é leezen beleɛ leve ba, ga ná-botii zulɔnɔgi.

¹⁷ Toɔa da botii ɔe ga suvikɛi pe, zea la valaga ɔɔ.

¹⁸ Toɔa petɛsu ga zeavaiti su ɔa ɔetɛzu, toɔa da ɔaazuɔa, é da botii ɔe kpidiɔi, abu zezei ɔa.

¹⁹ Toɔa da kenagi zo ga yeei, é da gezei ɔali, é kena kpakui zo ga yeeɔeɔaiti.

²⁰ Zeei maaleɔe maanɔɔɔ nuiti ta-ɔɔba vai ma, toɔa ga faanɛɛ ɔe nu bala nuiti be.

²¹ E la lua kɔɔɛ va, é vile ná-pelei va, tɔzei seɔe vagoiti ta ti pe zea.

²² Toɔa da dasuzeeɔeiti kpetɛ tɔ ɔɔɔi,

geze ɓɔi segeiti ta[§] zea.

²³ Sinigi ɗa ga seizumaanɛɛgi ɛsɛ pɛ ge kwɛɛ, ti da unfe ma,

tiya ɗa ta da zeɪ taa vaawo bosuɓeti.

²⁴ Toɗa da segeiti fele, ɛ da ti ɓɔdi, ɛ da saamaɗiligiti fe yaaɗoiti zea.

²⁵ Zɛbei ta unfemai, ta be ga maafili zɔɔlai, toɗa da ɲɛ laa ɗakama, a ɗɛna ɗisiaa velela vele vaiti su.

²⁶ Toɗa da ɓɔɛ ga ɗimalai, sooge kalagi wosu ga woogeɗiladai.

²⁷ Toɗa da wele fai kpein ma, ɛ ziezu ná-peleyeɗei wu,

ɛ la looɗoga botii va.

²⁸ Ná-dointi ta da wuzegɛ, ti va ti da maamuse.

Maamuse vai ɗa da ɗɛ ga guyei sinigi la.

²⁹ E ɗɛ ma: «Anzanui mɔinɓe, ti-losuɓeti ɓɔɔɓai, kele dɔun da, ɛ buɗɓe ti pɛ maazu.»

³⁰ Zaalai ɗa ga yaava ani, padai ɗa da leve, kele anzanui ɛ luazu Ɔooɗo GALAGI va, naa ɗa maanɛai ga ɛ maamusei zɔɔɔ.

³¹ A kpɔɓzuɓe ma lɔnɔgi ve zea!

Wo maamuse vaiti bo, taazuɓe ɲegɛɛin ɛ vile keɛwotiiti pɛ ba!

§ 31:22 geze ɓɔi segeiti ta: Sege zɔngɔ ɓaabaagiti keni ga tiye, ti ɗɛni ga zobodai ma ɓoogi. Wele ɓeti: 7:16; Zen 41:42.

lxxxv

GALA ΣΕΥΕΙ
Portions of the Holy Bible in the Toma language of
Guinea
Des portions de la Sainte Bible dans la langue de la
Guinée Toma

copyright © 2013 Pioneer Bible Translators

Language: Toma

Translation by: Pioneer Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-06-21

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

95f995fa-1e05-5170-a262-d0f7dabeeddf